

Förslag till program för natur- och kulturturism

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har i samarbete med Västra Götalandsregionen utarbetat detta förslag till program som ska lägga grunden för fortsatt gemensamt arbete med att utveckla natur- och kulturturismen. Förslaget har sänts ut för synpunkter till ett stort antal aktörer länet, såsom organisationer, myndigheter, kommuner och kommunalförbund.

Utgångspunkten är dels en analys av brister och framgångsfaktorer, dels två utredningsuppdrag till Handelshögskolan i Göteborg och Västsvenska turistrådet/Turismens utredningsinstitut. Vi bygger självfallet också på den samlade erfarenheten i våra organisationer, som också illustreras genom några goda exempel i bilaga. Tonvikten ligger i detta första steg på en gemensam inriktning och lämpliga gemensamma arbetsmetoder. Utifrån detta tas ett antal åtgärds- och utredningsförslag fram. Det hela ska ses om ett fortlöpande arbete, varför detta program inte är en slutprodukt, snarare en utgångspunkt.

Programmet ska vara en länsgemensam plattform för det framtida utvecklingssamarbetet. Syftet är att slå vakt om de tillgångar i natur- och kulturmiljön, liksom inom kultursektorn i vid mening, som kan bidra till den västsvenska turistnäringens framtida utveckling och lönsamhet. Avsikten är att programmet ska vara till hjälp att styra våra egna insatser och samverka oss emellan. Det ska även vara lättillgängligt för aktörer inom turistnäringen och ge förslag på åtgärder för att nå en hållbar turismutveckling. Det bör framhållas att myndigheter inte kan utveckla besöksnäringen själva, men däremot stödja processer som bidrar till denna utveckling. Entreprenörerna spelar här den centrala rollen.

Programmet är framåtsyftande och inriktas på att genomföras från 2008 och framåt, med en fortsatt samverkan inom ramen för en satsning som fullmäktige i Västra Götalandsregionen beslutat. Kopplingar ska göras till det regionala tillväxtprogrammet och landsbygdsutvecklingsprogrammet i länet. Det anlägger en bred och integrerad syn på den västsvenska natur- och kulturturismens möjligheter att bidra till upplevelser och kunskap som är långsiktigt hållbara i ett socialt, kulturellt, ekonomiskt och miljömässigt perspektiv. Det omfattar såväl de materiella som immateriella delarna av

natur och kultur. Vi har därför valt en bred definition av natur- och kulturturism som inte utesluter någon aspekt¹.

För att natur- och kulturturismen i Västra Götaland ska utvecklas på ett positivt sätt, behövs insatser på en rad områden med många intressenter under lång tid. Det krävs, för att uppnå goda resultat, en mer utvecklad samverkan och dialog kring möjliga utvecklingsområden mellan natur- och kulturmiljövårdens offentliga aktörer och turistnäringens aktörer.

Till sist bör påpekas två aspekter som måste utvecklas och integreras i det fortsatta arbetet: Dels måste kulturens roll utvecklas i programmet på ett bredare och mer specifikt sätt och sektorn göras delaktig i den fortsatta processen. Dels bör ett övergripande folkhälsoperspektiv inarbetas i programmet.

Sammanfattning

Vision och målgrupp: det goda livet

Programarbetet tar sin utgångspunkt i grundläggande politiska mål, från EU-nivån till det regionala utvecklingsarbetet i länet. Det framhåller att natur- och kulturturismen ger ett värdefullt bidrag till de regionala utvecklingsmålen, som fastställts i *Vision Västra Götaland – Det goda livet*. Insatser i denna sektor har goda förutsättningar att bidra till visionen inom samtliga tre områden som enligt programmet behöver stärkas, att stimulera nyskapande, ta tillvara mänskliga resurser och utveckla infrastrukturen.

Turismen är redan en betydande näringsgren, men har stor tillväxtpotential. Den har en liten importandel och ger som andra tjänstenäringsar större sysselsättningseffekter än de traditionella näringarna. Tillväxt och sysselsättning är en del av nyttan, men övriga två dimensionerna av hållbar utveckling kan också främjas på ett betydelsefullt sätt. Vi för fram fem övergripande synsätt för utvecklingsarbetet; medborgarperspektivet, ”ett gemensamt Västra Götaland”, jämställdhet, integration och internationalisering.

De bärande idéerna för vårt programarbete är för det första de mänskliga behoven, av upplevelser, kunskap och lärande, sociala möten, matkultur och hälsa. Grundläggande är också hållbar utveckling och kvalitet.

Målgruppsanalysen utgår ifrån att medborgaren är grunden. Förslaget till program riktas till en bred målgrupp:

- Politiker och offentliga tjänstemän
- Kommuner och kommunal planering
- Besöksnäringen; medborgarna som uppdragsgivare och tillgång

¹ Mer om detta samt en definition av hållbar turism finns i rapporten från Handelshögskolan i Göteborg.

- Natur- och kulturturisten; medborgaren som besökare

Prioriteringar, teman: våga välja

Tidigare gemensamt arbete som bland annat redovisats i skriften *Av historiska skäl och Identitet och livsmiljö*, utgör en fortsatt grund. Vad som nu krävs är att utveckla och kombinera tillgångarna samt att vi vågar satsa på det allra bästa för paketering och marknadsföring. Det innebär inte att resten glöms bort; en ökad natur- och kulturturism kommer att gynna alla inblandade aktörer.

Länets tillgångar behöver utvecklas, tillgängliggöras och kommuniceras bättre. Nya säsonger måste till för att fördela belastningen och göra turismen mer hållbar. Våra bärande idéer, där de mänskliga behoven är grunden, får bilda utgångspunkten för de prioriteringar som måste göras framöver:

- Upplevelser och kunskap
- Mänskliga möten och lärande
- Traditioner och identitet
- Mat och folkhälsa

När det gäller teman inom länets natur- och kulturturism finns behov av ett nytt synsätt. Tidigare arbete ger en översiktlig redovisning av länets rika natur- och kulturarv. Vi har i detta läge sett behovet av att finna arbetssätt och identifiera åtgärdsbehov, inte att utveckla fler teman.

Hela tiden behöver kunskaperna byggas på och spridas, kring vad länet har att erbjuda, särskilt på lokal nivå. För ett strategiskt genomförande krävs en analys av vilka attraktioner som egentligen är, eller skulle kunna bli, publikdragare. En brist hittills är avsaknaden av sammanhang och relationer till andra intresseområden för turisten. Ytterligare en aspekt är berättandets roll och interaktivitetens möjligheter. Ett mer helhetsinriktat sätt att se på teman bör anläggas. Vi skulle också behöva tänka vidare på problematiken kring önskan om småskalighet, gentemot behovet av att locka besökare.

Det står dock klart att det är dags att våga satsa på publikdragare. Bland alla besöksmål måste de verkliga spetsattraktionerna vaskas fram, för att lyfta länet som en destination för natur- och kulturturism. Samtidigt är det viktigt att möta upp med alla de besöksanledningar som finns runt reseanledningarna och som kan påverka besökets längd och hur mycket pengar som spenderas i området. Utvecklingsarbetet med de teman som har lyfts fram har redan påbörjats som en del av det regionala tillväxtprogrammet.

Nya gemensamma arbetssätt

För att bli framgångsrikt måste arbetet knyta samman olika sektorer och aktörer, liksom olika nivåer. De offentliga systemen är sektoriella, vilket i många avseenden förstärker motsättningar, mellan stad och land, mellan att utveckla och bevara, mellan natur och kultur. Det gäller att finna tvärsektoriella och gränsöverskridande arbetssätt som motverkar detta. De

offentliga kultur- och naturaktörerna kan visa vägen, berätta, ge sammanhangen. Det är också vi som står för många av attraktionerna och besöksmålen i länet, en stor del av den turistiska infrastrukturen. Teman för det fortsatta metodarbetet för Länsstyrelsen och regionen är:

- Gränsöverskridande och internationellt samarbete
- Skapa och underhålla infrastruktur
- Föra samman, öka delaktighet, främja samarbete
- Stå för kunskap, planeringsunderlag och översikter
- Övervaka, följa upp och utvärdera

Förslag till åtgärder på nationell nivå

Länsstyrelsen lägger fram ett antal förslag på insatser som behövs på den nationella nivån, delar som vi inte råder över själva, men som till stor del är grundläggande för utvecklingen av besöksnäringen i allmänhet och som mer specifikt skulle bidra till att utveckla natur- och kulturturismen:

- Låt natur- och kulturturismen få genomslag i styrningen
- Främja mer hållbar turism genom att öka andelen kollektivresande. Detta kräver ökade investeringar i infrastruktur.
- Ge ramarna för att hållbart nyttja natur- och kulturarvet för turism. Hur kan natur- och kulturattraktioner få del av intäkterna från turismen?
- Öka kunskaperna om hur natur- och kulturturism kan bidra till en hållbar utveckling.
- Det behövs bättre statistik.
- Öka kunskaperna om hur skyddade områden kan bidra till en hållbar utveckling.
- Regelverk och finansieringsformer bör ses över

Insatser från Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen

Grundläggande är arbetet med att utveckla och konkretisera de gemensamma arbetssätt som vi håller på att arbeta fram.

Finansieringsfrågor, tids- och arbetsplanering, prioriteringar samt arbets- och ansvarsfördelning måste utredas. Det är ett arbete som måste ske i nära samråd med kommunerna och andra berörda.

- Fortsätt konkretisera föreslagna arbetsmetoder
- Prioritera områden som är redo att ta emot besökare
- Utveckla samarbetet mellan natur- och kulturturism; arbeta in kultursektorn i programmet
- Lyft fram skyddade områden (i vid mening) som en positiv tillgång
- Tillvarata andra natur- och kulturområden, särskilt tysta områden
- Utreda kompletterande finansieringssystem
- Bidra till utvecklingen av mikroföretag på landsbygden
- Mäta antalet besökare bättre
- Utveckla tillgängligheten, i synnerhet med klimatsmarta medel
- Främja mer hållbar turism i allmänhet
- Förklara sambanden med strategier och offentlig finansiering

- Utveckla utbildning, bildning och livslångt lärande
- Samverkan mellan myndigheter: Bör en gemensam kontaktpunkt skapas?

Förslag till åtgärder delregionalt och lokalt

Dessa förslag behöver självfallet utvecklas gemensamt med kommunerna och kommunalförbunden, liksom med aktörerna själva.

- Knyt samman aktörer i lokala nätverk – utveckla destinationer
- Samarbeta gränsöverskridande, även internationellt
- Utveckla paketerade produkter lokalt; besökspass
- Förbättra den lokala kunskapsnivån
- Arbeta med nya säsonger

Brister och framgångsfaktorer

Slutligen redovisar vi en kortfattad analys av bristerna och framgångsfaktorerna i länet, vad gäller natur- och kulturturism. Av utrymmesskäl är de mycket översiktligt behandlade. Inbördes ordning efter väsentlighet behöver utvecklas vidare. De redovisade utredningsuppdragen ger grunden för analysen. Vår avsikt är att analysen ska återspeglas i de föreslagna insatserna.

Innehållsförteckning

1	Vision, övergripande mål: det goda livet	7
1.1	Natur- och kulturturismens bidrag till regionala mål	7
1.2	Fem övergripande synsätt för all utveckling	8
1.3	Bärande idéer för vårt program	9
2	Målgrupper: medborgaren är grunden	10
2.1	Politiker och offentliga tjänstemän	10
2.2	Kommuner och kommunal planering	10
2.3	Besöksnäringen; medborgarna som uppdragsgivare och tillgång....	11
2.4	Natur- och kulturturisten (medborgaren som besökare)	11
3	Prioriteringar, teman: våga välja	12
3.1	De mänskliga behoven är utgångspunkten	12
3.2	Teman inom länets natur- och kulturturism – behov av ett nytt synsätt	12
3.3	Dags att våga satsa på publikdragare	14
4	Nya gemensamma arbetssätt	16
4.1	Gränsöverskridande och internationellt samarbete	16
4.2	Skapa och underhålla infrastruktur	18
4.3	Föra samman, öka delaktighet, främja samarbete	19
4.4	Stå för kunskap, planeringsunderlag och översikter	20
4.5	Övervaka, följa upp och utvärdera	21
5	Handlingsprogram, förslag till insatser	21
5.1	Förslag till åtgärder på nationell nivå	22
5.2	Insatser från Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen	25
5.3	Förslag till åtgärder delregionalt och lokalt	33
6	Analys av hinder och framgångsfaktorer	35
6.1	Hinder (brister, hot och utmaningar)	35
6.2	Framgångsfaktorer	40
	<i>Bihang:</i>	43
	- Arbetsmarknad och utmaningar	43
	- Utbildning och arbetsmarknad för natur- och kulturguider	44

1 Vision, övergripande mål: det goda livet

Programarbetet tar sin utgångspunkt i grundläggande politiska mål. Övergripande målsättningar finns i Lissabon- och Göteborgs-överenskommelserna om konkurrenskraft och hållbar utveckling, som innefattar demokrati och social hållbarhet, såväl som skydd av miljön och ekonomisk bärkraft.

Ett EU-finansierat regionalt samarbete som också kan bidra och inspirera är det europeiska nätverket för kulturturism (ECTN). År 2006 antog ECTN ”Göteborgsdeklarationen” som bygger vidare på resultatet från en föregående konferens i Cardiff. *Cardiffdeklarationen* slog fast att kulturturism ska bygga på kvalitet och autenticitet, omfatta det samtida såväl som det historiska, föra in forskningen på besökarnas behov samt utvecklas med stöd och medverkan från värdsamhällena, inte minst privata turismaktörer.

Göteborgsdeklarationen betonar att samhället aktivt deltar i att utveckla och förvalta kulturturismen. Behovet att höja kulturturismens profil lyftes fram, liksom att akademien och praktiken måste samarbeta närmare. De som arbetar i turismindustrin behöver utbildas i lokalkultur. Ett nära samarbete efterlystes emellan policynivån, verksamheterna och akademien för att nå en effektiv utveckling av kulturturismen. Slutligen betonades kulturturismens avgörande roll att främja fred och förståelse emellan olika kulturer.

Vi ser inte några avgörande skillnader emellan natur- och kulturturismen i detta, utan snarare att de förstärker och berikar varandra, utgör två integrerade delar av en helhet. Gränserna emellan de två begreppen är flytande och ofta av underordnad betydelse, eller rentav illusoriska.

1.1 Natur- och kulturturismens bidrag till regionala mål

I vårt län har de europeiska och nationella målen omsatts i *Vision Västra Götaland – Det goda livet* som är grunden för det regionala tillväxt- och utvecklingsarbetet i länet. Visionen har fem fokusområden:

- Livskraftigt och hållbart näringsliv
- Ledande i kompetens- och kunskapsutveckling
- Infrastruktur med hög standard
- Ledande kulturregion
- God hälsa

Det regionala tillväxtprogrammet har som mål att Västra Götaland ska vara en attraktiv och väl sammanhållen internationellt konkurrenskraftig region. Detta behöver enligt programmet stärkas inom tre områden:

- Stimulera nyskapande
- Ta tillvara mänskliga resurser

- Utveckla infrastrukturen

Arbetet med natur- och kulturturism i Västra Götaland ska svara emot dessa mål och syften. Denna sektor har goda förutsättningar att bidra i samtliga avseenden. Turismen är redan en betydande näringsgren, men har stor tillväxtpotential. Den har en liten importandel och ger som andra tjänstenäringsgrenar större sysselsättningseffekter än de traditionella näringarna. Natur- och kulturturismen bedöms ha särskilt stor tillväxtpotential. Emellertid är tillväxt och sysselsättning endast en del av nyttan med natur- och kulturturism. Även de övriga två dimensionerna av hållbar utveckling kan främjas på ett betydelsefullt sätt.

Tjänster i allmänhet och turism i synnerhet utgör de mest socialt och miljömässigt hållbara formerna för konsumtion, jämfört med varor. Närturismen skulle kunna vara den mest hållbara, men eftersom över 80 procent av resandet sker med bil är det inte säkert. Dessutom konsumerar närturisterna betydligt mindre per person. Fjärrturismen är därmed särskilt värdefull ur tillväxtpunkt².

Genom upplevelser av olika slag, av kultur, besöksmål och utflykter i naturen, får besökarna rika upplevelser. Detta gynnar bland annat landsbygdsutveckling och folkhälsa och leder till ett större kultur- och naturintresse, som i förlängningen också gynnar naturvårdsarbetet och kulturens utveckling. Natur- och kulturturismen, inte minst matturismen, och dess utveckling har ett tydligt samband med landskapets karaktär och hävd.

I skriften *Identitet och livsmiljö* utvecklade Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen gemensamt hur kultur och natur kan bidra till visionen om det goda livet och till en hållbar utveckling allmänt sett³.

1.2 Fem övergripande synsätt för all utveckling

Igenom samtliga fokusområden i visionen löper fyra övergripande synsätt, som ska sätta sin prägel på all utveckling. Inom arbetet med kultur och natur har vi valt att lägga till ett eget perspektiv av särskild betydelse för våra verksamheter – medborgarperspektivet. *Identitet och livsmiljö* för fram angelägna uppgifter för sektorn inom vart och ett av dessa⁴.

- **Medborgarperspektivet**

Allas tillgång till kultur och natur är grundläggande för ett gott och rättvist samhälle. Den breda delaktigheten – oavsett kön, ålder, klass, grupp,

² En fortsatt diskussion behövs kring vad som ger en hållbarare turism. Stefan Edmans betänkande *Bilen, Biffen, Bostaden - Hållbara laster, smartare konsumtion* (SOU 2005:51) är en grund för denna.

³ *Identitet och livsmiljö, Kultur- och naturarv Västra Götaland*, rapport 2005:02, s. 11

⁴ *Ibid.*, s. 13-14.

etnicitet, religion, sexuell läggning eller funktionshinder – är A och O i vårt samhällsuppdrag.

Ett gemensamt Västra Götaland

För att länet ska bli framgångsrikt, måste medborgarna i Västra Götalands län ha förståelse för varför det har vuxit fram och vilka möjligheter det har att förverkliga regionens vision om ”det goda livet”. De offentliga aktörerna i länet, oavsett om de är statliga eller kommunala, måste samverka för att ge de resultat som medborgarna har rätt att förvänta sig.

Jämställdhet

Kultur- och naturarv är lika viktigt för kvinnor som för män. De manliga kulturarven dominerar våra samlingar, utställningar, arkiv och den yttre natur- och kulturmiljön. Inom såväl den ideella som den professionella delen av våra organisationer är fördelningen mellan könen jämn i jämförelse med många andra verksamheter. Mer eller mindre dolda maktstrukturer påverkar ändå kvinnors möjligheter att utvecklas inom sina yrkes- eller intresseområden.

Integration

Västra Götaland är mångkulturellt. Liksom det råder olikheter i synlighet och makt beroende på kön, gäller det samma inom integration. Det är få människor med annan etnicitet inblandade i besluten, eftersom de med utländsk bakgrund inte har samma makt i samhället. Kultur- och naturarvsarbetet skall bygga på respekt för alla människors kulturarv och måste låta sig påverkas av de nya svenskarnas kulturarv. Alla skall ha möjlighet att bygga upp en etnisk och social tillhörighet till samhället.

Internationalisering

Internationaliseringen gör att omvärlden inte längre är en värld utanför. Det är inte bara luften vi andas och vattnet vi dricker som vi delar med alla andra, utan även de kulturella rötterna är sammanvävda. Allt utvecklingsarbete skall därför ske mot bakgrund av ett globalt, etiskt förhållningssätt. Utbyte genom turism är en del av internationaliseringen.

1.3 Bärande idéer för vårt program

Sammanfattningsvis, för att fånga upp de olika aspekterna, har vi därför fastnat för ett antal bärande idéer för vårt gemensamma arbete med natur- och kulturturism. Idéerna ska konkretiseras och omsättas genom programmet och dess föreslagna åtgärder.

Mänskliga behov

De mänskliga behoven är utgångspunkten, av upplevelser, lärande, sociala möten, mat och hälsa.

Kunskap och lärande

Grundläggande är att kommunicera (”gemensamgöra”), skapa upplevelser

och ge kunskaper, genom att berätta, gestalta, skapa sammanhang, tematisera och väcka känslor. Att medverka till reflektion över det bekanta eller annorlunda är en viktig del i detta.

Hållbar utveckling

Natur- och kulturturism kan vara ett värdefullt verktyg för socialt och kulturellt hållbar utveckling, likaväl som för den ekologiska dimensionen och för den ekonomiska tillväxten.

Kvalitet

Genom samarbete, samordning och helhetstänkande kan attraktiva och tillgängliga upplevelser skapas.

2 Målgrupper: medborgaren är grunden

För det första behöver det klargöras vem programmet riktar sig till. I nästa steg diskuteras vilka målgrupper som natur- och kulturturismen har. Närturismen är viktigast i antal, men de potentiella tillväxtgrupperna finns framför allt bland fjärr- och utrikesturisterna. Om närturisten är basen för besöksnäringen och attraktionerna, kan den mer långväga stå för ett väsentligt tillskott och en större andel av övernattningarna.

2.1 Politiker och offentliga tjänstemän

Programmet riktar sig självklart till politiker, andra beslutsfattare och tjänstemän i den offentliga sfären. Eftersom det utarbetas av de två regionala myndigheterna, kommer fokus att till en betydande del ligga inom det allmännas åtagande. Den formella beställaren för Länsstyrelsens del är regeringen, varför förslag även kommer att riktas till den nationella nivån. Inom Västra Götalandsregionen ingår detta program i arbetet med att omsätta visionen om ”det goda livet” och tillväxtprogrammet i praktiken.

2.2 Kommuner och kommunal planering

Ytterligare en väsentlig nivå är den kommunala, inte minst vad avser den kommunala översiktsplaneringen, liksom självfallet den kommunala turismverksamheten. Ett syfte med programmet är därför att lägga grunden för ett samarbete kring turism- och planeringsfrågor kommunerna emellan, liksom med den regionala nivån. Här passar programmet dels in i det bredare samarbete som Länsstyrelsen har med kommunerna för att samordna deras planering, t.ex. inom kustzonsprojektet i norra Bohuslän, dels i regionens och turistrådets samarbete med kommunerna inom turismen. Länsstyrelsen arbetar dessutom i hög grad tillsammans med Västarvet⁵ och kommunerna inom natur- och kulturmiljövården.

⁵ Västarvet är Västra Götalandsregionens samlade natur- och kulturarvsförvaltning, som omfattar läns museerna, Vitlyckemuseet, Naturhistoriska museet i Göteborg med flera verksamheter.

2.3 Besöksnäringen; medborgarna som uppdragsgivare och tillgång

Självklart är både besöksnäringen och medborgarna väsentliga målgrupper, såväl direkt som indirekt. Företagen behöver ha goda underlag för sina beslut. Natur- och kulturattraktioner är ofta grunden för turistverksamhet helt eller delvis.

Medborgarna spelar här en rad väsentliga roller, som entreprenörer och medspelare, som värdar – en del av den besökta miljön – och samtidigt som våra uppdragsgivare. Natur- och kulturarvet är en källa till identitet och tillhörighet, vilket är väsentligt för en socialt hållbar utveckling. Medborgarna har rätt att förvänta sig att arvet förvaltas väl och utnyttjas till sin fulla potential.

Medborgarperspektivet innefattar även de aktörerna som kan sälja kultur- och naturturismaktiviteter. Boende och entreprenörer på landsbygden är en målgrupp som måste tas till vara. Här lever och verkar man i ett levande landskap och har ofta ett stort engagemang för "sitt" natur- och kulturarv. Intresset för den egna gårdens eller bygdens historia, dess kultur- och naturvärden har ökat de senaste åren, eftersom människor värderar livskvalitet på landsbygden, tradition och det öppna landskapet allt högre. Turism som är kopplad till kultur och natur innebär goda möjligheter till livslångt lärande samtidigt som kultur- och naturturismen kan skapa mer inkomster till det egna företaget och gården.

Dessa värden, som också kan ses som kollektiva nyttigheter, bidrar till landsbygdens attraktivitet för rekreation och turism i olika former. De kan även ses som värdemätare för en god livsmiljö. Det är ofta kvinnor som önskar utveckla en affärsidé som komplement till annan verksamhet såsom *Bo på lantgård*, gårdsbutik, förädling av egna råvaror, gamla hantverkstraditioner, vandringsstigar och ridning.

2.4 Natur- och kulturturisten (medborgaren som besökare)

De som ägnar sig åt turism i allmänhet och natur- och kulturturism i synnerhet kan ses som en "resande plånbok" (förflyttad köpkraft), en möjlighet till näringsverksamhet och tillväxt i länet som bör lockas hit med intressanta och unika attraktioner. Men de kan också ses som människor som reser för att uppleva, lära och förstå, människor som värdesätter kvalitet och innehåll högt.

De utredningar som vi har beställt ger en bild av hur natur- och kulturturisten kan karaktäriseras. På ett djupare plan är dock denna turist än mer intressant som en människa som självmant satsar tid och pengar på sitt livslånga lärande. Ökad turism och ökade intäkter inom besöksnäringen är således ur samhällets synvinkel också en indikator på att de övergripande målen om hållbar samhällsutveckling kan vara på väg att uppfyllas.

3 Prioriteringar, teman: våga välja

Tidigare gemensamt arbete som har genomförts av Länsstyrelsen, Västra Götalandsregionen och Västsvenska turistrådet, som bland annat redovisats i skrifterna *Av historiska skäl* och *Identitet och livsmiljö*, utgör en fortsatt grund. Det finns således ingen anledning att genomföra någon ny inventering och redovisning av vad länet har att erbjuda inom kultur samt natur- och kulturarv. Vad som nu krävs är att utveckla och kombinera tillgångarna samt att vi vågar satsa på det allra bästa för paketering och marknadsföring. Det innebär inte att resten glöms bort; en ökad natur- och kulturturism kommer att gynna alla inblandade aktörer. För en framgångsrik natur- och kulturturismsatsning i Västra Götaland, krävs såväl spets som bredd.

Länets tillgångar behöver utvecklas, tillgängliggöras och kommuniceras bättre. Nya säsonger måste till för att fördela belastningen och göra turismen mer hållbar, såväl ekonomiskt som socialt. Natur- och kulturturismen är till stora delar mindre säsongsberoende än andra former av turism, varför den kan bidra. Det visas tydligt av de utredningar som ligger till grund för detta program. Belastningen och slitaget på kusterna måste minska och en medveten strategi för den långsiktiga utvecklingen i kustzonen krävs. En utveckling av besöksmålen i inlandet är väsentligt även i detta avseende.

3.1 De mänskliga behoven är utgångspunkten

På ett övergripande plan bör satsningen ingå i visionen om ”det goda livet”. Vår del av visionen utgår ifrån ett antal bärande idéer, där de mänskliga behoven är grunden. De får bilda utgångspunkten för prioriteringarna:

- **Upplevelser och kunskap:** kultur och natur i alla former ger upplevelser och kunskap, inte minst scenkonst, film, idrott, evenemang, och musik.
- **Sociala möten och lärande:** De mänskliga mötena är en väsentlig del av upplevelsena och bör sätt lyftas fram. Det finns en risk att objekten får alltför stort utrymme.
- **Traditioner och identitet**
- **Mat:** kulinariska upplevelser utgör en väsentlig del av upplevelser och attraktionskraft.
- **Folkhälsa:** tillgång till natur- och kulturarv, friluftsliv, tysta områden och alla former av kultur är grundläggande för en god hälsa och välbefinnande.

3.2 Teman inom länets natur- och kulturturism – behov av ett nytt synsätt

I den gemensamma skriften *Av historiska skäl* finns en översiktlig redovisning av länets rika natur- och kulturarv. Vi har inte gjort någon egen

genomgång av länets alla attraktioner, eftersom syftet med programmet i detta läge inte är att välja ut teman eller prioriteringar, utan att finna arbetssätt och åtgärdsbehov. De teman som fördes fram i skriften sammanfattas kort i tabellen nedan. Vi har gjort vissa tillägg som vi vill lyfta fram, mot bakgrund av utvecklingen och vår egen analys (markeras med kursiv stil). Redovisningen gör dock inte anspråk på att vara fullständig eller uttömmande.

Tema: historia

- Fornlämningar; gånggrifter, hällristningar
- medeltid
- slott och herrgårdar
- "Göta rike"
- *migrationshistoria*

Tema: industriarv

- Trollhättan
- textil i Sjuhärad
- maritimt kulturarv
- kanalerna med bruksmiljöer
- stenindustri
- *arbetskraftsinvandringen*

Tema: landskap

- skog och vildmark
- Hornborgasjön
- Västergötlands platåberg
- *Dalsland*
- *friluftsliv*

Tema: vatten

- kust och skärgård
- de stora sjöarna
- *kanalerna*
- *båtliv*
- *fiske*
- *mängder av insjöar*

Tema: kultur

- *musik, scenkonst*
- museer, konsthallar
- kulturmiljö
- *fria kulturutövare, konstnärer*
- *evenemang*
- *mat, internationell mat*

Tema: storstad

- internationell stad
- handel och shopping
- evenemang
- *kultur, mat*
- parker

I princip täcker dessa teman in det mesta som länet har att erbjuda. En del attraktioner passar in under flera teman; exempelvis kanalerna skulle utöver industriarv och vatten även passa in i historia, eftersom de är en del av Västsveriges kulturarv.

Självfallet beskriver skriften bara översiktligt vad länet har att erbjuda och fokuserar på de redan välkända turistmålen. Vi förutsätter inte på något sätt att faktaunderlaget är fullgott i alla delar. Hela tiden behöver kunskaperna byggas på och spridas, kring vad länet har att erbjuda, särskilt på lokal nivå.

De teman som lyfts fram kan riskera att uppfattas som blodfattiga, om människorna inte syns. De mänskliga mötena är en väsentlig del av upplevelsena som måste lyftas fram när teman och destinationer utvecklas. Det finns en risk att objekten får alltför stort utrymme. Vid ett besök på exempelvis ett museum är det ofta människors berättelser som är den största upplevelsen, snarare än de föremål eller miljöer som ingår

För ett strategiskt genomförande är *Av historiska skäl* inte heller direkt tillämpbar. Den greppar över i stort sett alla länets attraktioner, utan analys av vilka som egentligen är, eller skulle kunna bli, publikdragare. Långt ifrån alla kan karaktäriseras som "reseanledningar", endast några få attraktioner

kan locka resande från längre håll. Men inom denna uppräknings rymms ändå en lång rad besöksanledningar, ställen som uppfattas som värda att besöka av någon som ändå befinner sig i området⁶. Närturismen är samtidigt av väsentlig betydelse och självklart bidrar alla besöksmålen till en god livskvalitet för länsinnevånarna.

En annan påtaglig brist i förslagen i skriften, är avsaknaden av sammanhang och relationer till andra intresseområden för turisten. Vi vet av analyser som gjorts att också natur- och kulturturisten är intresserad av helt andra områden än natur- och kulturarv – det är helt enkelt sällan ett särintresse. Hur dessa områden och intressen kombineras är av avgörande betydelse.

Ytterligare en aspekt av stor vikt är berättandets roll och interaktivitetens möjligheter. Vi ser alltså ett behov av att tvärsektorielt forma natur- och kulturturismen så att den i mycket högre utsträckning svarar mot turistens önskemål – snarare än olika sektorerers behov av att marknadsföra sig.

Ett mer helhetsinriktat sätt att se på teman skulle kunna anläggas. Ett belysande och centralt exempel vore att lyfta fram *Landsbygden* som tema. I det ingår punkter som redovisas under flera, kanske de flesta, teman ovan, vilket är en självklarhet när man anlägger ett helhetsperspektiv. Närturism, småskalighet, mikroföretagande och deltagande, tillsammans med ett personligt utvecklande och förhållningssätt till ”sitt natur- och kulturarv” ger möjligheter till en unik upplevelse med stor kvalitet för turisten.

Vi skulle också behöva tänka vidare på problematiken kring önskan om småskalighet, vilket det finns goda exempel på i länets alla delar, gentemot behovet av att locka besökare samt vilken roll storstaden spelar. Genom samverkan kan man dock göra småskaligheten ”storskalig” och därmed attraktiva småskaliga produkter tillgängliga för fler. Behov finns av olika angreppssätt i olika delar. Länets komplexitet måste finnas med i diskussionen – ”från Göteborg till Gullspång”.

3.3 Dags att våga satsa på publikdragare

Som särskilda publikdragare är det inte svårt att peka ut den unika kusten och skärgården, även längs de stora sjöarna, med rika möjligheter till båt- och friluftsliv. Även vatten i övrigt är en attraktion med sjöar, vattendrag och kanaler. Medeltidsturism är betydande i Skaraborg, med koppling till Arnböckerna och filmerna. Trandansen vid Hornborgasjön drar stora mängder besökare varje år. Det textila kulturarvet och shoppingen i Sjuhäradsområdet samt fall- och slussområdet i Trollhättan är uthålliga publikdragare. Scenkonst, musik och evenemang lockar också publik. Filmindustrin i Västra Götaland står för lejonparten av Sveriges film- och TV-dramaproduktion. Kanske även ostindiefararen Götheborg kan bli en

⁶ För en utförlig diskussion om rese- och besöksanledningar, se den rapport från VTR och TurI som ligger till grund för programmet.

attraktion av betydelse för länet⁷. Tillgångarna diskuteras vidare i samband med framgångsfaktorerna nedan.

Bland alla besöksmål måste de verkliga spetsattraktionerna vaskas fram, för att lyfta länet som en destination för natur- och kulturturism. Områden som det kan satsas särskilt på i paketering och marknadsföring kan till exempel vara att koppla Hornborgasjön med Varnhem och övriga medeltidsarvet i Skaraborg. Det skulle kunna vara ett svar på behovet att arbeta över sektorerna, särskilt om det kopplades till lokalt producerad mat, genuina miljöer för övernattnings osv. Det fortsatta arbetet får utvisa vilka spetsattraktioner som vi ska satsa på.

Samtidigt som man satsar på att lyfta fram reseanledningarna, är det viktigt att möta upp med stödtrupperna, alla de besöksanledningar som finns runt reseanledningarna och som kan påverka besökets längd och hur mycket pengar som spenderas i området. Det breda och småskaliga utbudet är en lika viktig förutsättning för en livaktig och hållbar natur- och kulturturism. Det är en viktig pedagogisk uppgift att nå ut med och får med sig hela turistnäringen på detta arbetssätt. Vi får inte heller blunda för att den huvudsakliga reseanledningen ofta är en annan än natur och kultur. Högst på listan i undersökningar står oftast besök av släkt och vänner samt shopping. Dessa resandeströmmar kan dock bli dragare för natur- och kulturturism, vilket bör utnyttjas till fullo.

Utvecklingsarbetet med de teman som lyfts fram ovan har redan påbörjats som en del av det regionala tillväxtprogrammet, ett arbete där turistrådet är en drivande kraft. Vi vill särskilt framhålla det som redan åstadkommit inför det fortsatta arbetet.

Det första är programarbetet med *Båt & hav* som bärande tema. Med koppling till det maritima området pågår för närvarande programskrivningar hos flera aktörer. Även om programmen har delvis olika upplägg och ambitioner finns många beröringspunkter. Samsynen om innehåll och upplägg redan på programstadiet borde kunna bidra till ett konstruktivt samarbete i genomförandet och ett bättre helhetsresultat.

Det andra programarbetet avser den historiska bygden i Västergötland. Här kommer turistrådet under våren att i samverkan med Länsstyrelsens visionsarbete med Hornborgasjön ta fram ett koncept (vision) för en utvecklings- och marknadsstrategi för bygden runt Hornborgasjön med Varnhem och Falbygden. Idén är att med en strategi som lyfter fram tre teman (natur – kultur – historia) och prioriterar tre tydliga centrum, kunna skapa ett attraktionsområde av nationell och på sikt även internationell status. Här kommer också att finnas en naturlig koppling till

⁷ Det kommersiella värdet för den internationella mediatäckning som ostindiefararen fick under sin resa till och från Kina beräknas till 3,5 miljarder kronor. En resa till Östersjön planeras under sommaren 2008, med besök i de stora städerna kring innanhavet. Möjligen kan det bli ytterligare en Kinaresa, nämligen till världsutställningen i Shanghai 2010.

medeltidsturismen i området och det pågående arbetet att ta tillvara effekterna av Arnfilmerna och den kommande TV-serien. Studien tas fram efter önskemål från Länsstyrelsen och regionen och har en förankring hos berörda kommuner m.fl. intressenter.

4 Nya gemensamma arbetssätt

För att bli framgångsrikt måste arbetet knyta samman olika sektorer och aktörer, liksom olika nivåer. Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen avser att fortsätta att bygga på det tvärssektoriella samarbete som har inletts i och med detta programarbete. Det kommer att integreras i det regionala utvecklingsarbetet. Vi ser möjligheten till samarbete som positiv och kvalitetshöjande – partnerskap som arbetssätt.

De offentliga systemen är sektoriella, vilket i många avseenden förstärker motsättningar:

- Stad – land
- Utveckla – bevara
- Natur – kultur

Det gäller att finna tvärssektoriella och gränsöverskridande arbetssätt som motverkar detta. Länsstyrelsen och de regionala aktörerna bör bidra med sådant som de ekonomiska aktörerna inte själva kan stå för– och där de ideella krafterna är viktiga men resurssvaga. Det är vi som kan stå för helhetstänkandet, samordningen och vägledning. De offentliga kultur- och naturaktörerna kan visa vägen, berätta, ge sammanhangen. Det är också vi som står för många av attraktionerna och besöksmålen i länet, en stor del av den turistiska infrastrukturen.

4.1 Gränsöverskridande och internationellt samarbete

Administrativa gränser får inte bli ett hinder för utveckling. Det behövs insatser för att stimulera mer gränsöverskridande och internationellt samarbete; interregionala projekt både inom och utom landet, EU-projekt m.m. Vi tänker här såväl på angränsande län, som samarbete över gränsen till Norge och med andra regioner i Europa.

Skaraborg samarbetar redan med Östergötland under rubriken ”Göta rike”. Vi ser stora fördelar med att samarbeta i ett större västsvenskt sammanhang kring besöks- och upplevelsenäringen. De norra delarna av Halland ingår förvisso i Göteborgsregionen. Där finns uppenbara vinster med att knyta satsningar på olika besöksmål i Västra Götalands och Hallands län till varandra.

Frågan om hållbar turism är högaktuell inom EU och globalt. Mot bakgrund av turismens expansion och betydelse för tillväxt och utveckling över hela världen har intresset för turismens kvalitetsutveckling ökat. Globalt söker man ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbara utvecklingsformer för

turismen. Det långväga resandet över och mellan kontinenter ökar. Därmed ställs viktiga frågor om turismens positiva och negativa effekter. Inom EU har nyligen riktlinjer för hållbar turism utarbetats. Dessa ligger till grund för hur medlemsländerna enskilt och gemensamt agerar. Samverkan bör därför eftersträvas, bland annat inom och genom de organisationer som arbetar konstruktivt med denna fråga.

Västra Götalandsregionen är medlem i flera organisationer som företräder de europeiska regionerna i breda frågeställningar och i enskilda sakfrågor. Organisationerna *Conference of Peripheral Maritime Regions* (CPMR), *Association of European Regions* (AER), är båda aktiva i frågor som rör natur- och kulturturism. Västra Götalandsregionen är också medlem i organisationen *European Cultural Tourism Network* (ECTN) som arbetar för erfarenhetsutbyte i Europa och för att påverka kulturturismens utveckling i forskning och beslutsfattande. I turismsamarbetet inom CPMR och ECTN har Västra Götalandsregionen ledande positioner som utgör en stark bas för fortsatt internationellt utvecklingsarbete. Exempelvis hölls ECTN:s årliga internationella konferens i länet, vilket resulterade i Göteborgsdeklarationen om natur- och kulturturismens fortsatta utveckling inom EU. Ett ökat engagemang i motsvarande arbete inom AER och andra organisationer och nätverk kan ytterligare stärka positionerna.

Förutom samarbete i policyfrågor, forskning och annat mer vardagligt erfarenhetsutbyte kan de internationella kontakterna bilda en stark grund för affärsutveckling och projektverksamhet på natur- och kulturturismområdet. Samarbete kan sökas med andra regioner inom EU:s Interregprojekt. Här finns flera olika program som är tillgängliga för Västra Götalands län:

- Gränsöverskridande samarbete Sverige-Norge
- Skagerrak-Kattegatt(-Öresund)programmet
- Nordsjöprogrammet
- Transnationellt samarbete (regioner inom hela EU, ”Interreg IVC”)

Länsstyrelsen och regionen har tidigare varit inblandade i flera projekt som rör natur- och kulturturismen. Under den nyligen inledda programperioden 2007-2013 är nya projektansökningar på gång.

Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen har all anledning och möjlighet att bli mera aktiva, när det gäller att främja att aktörer i länet deltar mer i samarbeten av det här slaget. Vi bör undersöka hur vi kan stödja turistentreprenörer, nätverk och andra att söka EU-medel, bland annat tillsammans med kommunernas EU-samordnare som har kunskap om och kontakter med nätverken i kommunen.

Ett exempel på kunskap och erfarenheter som skulle kunna hämtas in är *Agriturismo* i Italien, ett koncept som kunde vara intressant att prova här i Sverige. Upp till hälften av inkomsten i deltagande lantbruksföretag kommer från turismverksamhet. *Agriturismo* startade i början av 80-talet, eftersom möjligheter till billig övernattnings efterfrågades. Nu har verksamheten vuxit och övergått till att folk vill ut på landet för att äta gott, bo bra och vara nära naturen, en starkt växande trend i Italien.

4.2 Skapa och underhålla infrastruktur

En stor del av ansvaret för att skapa och underhålla den turistiska infrastrukturen i länet ligger på staten genom Länsstyrelsen samt på Västra Götalandsregionen och kommunerna. Det gäller åtskilliga besöksmål såsom kulturinstitutioner, liksom natur- och kulturarvet. Även Banverket, Vägverket och Lantmäteriverket är viktiga statliga aktörer för att skapa och underhålla infrastruktur och ge möjligheter för besökare att använda turistisk infrastruktur⁸. Här bör också nämnas Västtrafik och Västsvenska turistrådet, som visserligen har kommunala ägare, men som bör betraktas som enskilda viktiga aktörer i detta sammanhang⁹.

Infrastruktur innebär också att skapa en gemensam IT-plattform, arbeta med tillgänglighet, skapa och underhålla vandrings- och cykelleder samt tillhandahålla tillräcklig och ändamålsenlig samfärdsel. I tillgänglighet ingår information om besöksmål i olika former, inte minst skyltning och på webben, men även att ange svårighetsgraden för olika aktiviteter. Information på olika språk kan också vara viktigt, beroende på målgrupp. God tillgänglighet är i sig ett konkurrensmedel.

Transportinfrastrukturen får inte bara baseras på arbetsresor, industri och transportbehov, vilket tydligt överväger. Besöks- och fritidsresorna måste synas i planeringen och infrastrukturen också bygga på de behoven, för såväl invånare som besökare. Inriktningen bör vara att besökare i första hand ska färdas klimatsmart, såsom med tåg, buss och ”kollektiv” båt, eller att cykla och vandra. Vi bör gynna dessa genom åtgärder och strategier.

Utvecklingen och underhållet av infrastrukturen bör samtidigt ske i samverkan med affärsutvecklingen, för att få rätt prioriteringar och bäst effekt av insatserna. Ett område där sådan samverkan är särskilt grundläggande är varumärkesbyggnad. En annan viktig aspekt handlar om hur en berättarskatt – den ”narrativa infrastrukturen” – bäst byggs upp. Här saknas idag flera kompetenser och professioner som – på grundval av icke-upphovsskyddat material – kan ge dramaturgisk och interaktiv höjd åt naturens och kulturens upplevelsepotentialer. Här behövs kompetenta och lättillgängliga guider och aktiviteter. Guideföreningarnas medlemmar har stor lokal kunskap och bör kunna delta i arbetet.

Infrastruktur och tillgänglighet är viktiga att se över och fokusera på tidigt i det fortsatta arbetet, eftersom de är bärande för att andra satsningar ska kunna få genomslagskraft.

⁸ Se redovisningar av regeringsuppdrag i oktober 2007

⁹ Jämför projektet *Hållbart resande för besöksnäring* som Länsstyrelsen genomförde 2006-2007 i Vänerskärgården med Kinnekulle.

4.3 Föra samman, öka delaktighet, främja samarbete

En samordning av aktörerna i inom näringen i länet är en förutsättning för vi ska bli konkurrenskraftiga. Länsstyrelsen och regionen kan stödja och främja samarbete såväl emellan kommunerna, som företag emellan, liksom mellan de båda grupperna och med andra aktörer inom turism samt natur- och kulturliv. Former för samarbete med frivilligrörelsen måste utvecklas. Vi tror att det skulle stärka det frivilliga engagemanget. Vi vill skapa nya konstellationer och främja kluster. Vi kan föra samman olika delar för att skapa innehåll och attraktivitet. Samverkan mellan olika aktörer kan ge ökad dynamik och synergi, exempelvis genom nya säsonger och marknader, nya förädlade produkter. LEADER:s olika partnerskap i länet bör självfallet ingå i arbetet.

Utöver kommunerna, kultursektorn (kulturutövarna) och turistnäringsen, finns flera aktörer av betydelse, inte minst markägarna och de areella näringarna. Deras intresse är grunden för att bibehålla och skapa ett attraktivt landskap. De lokala aktörernas delaktighet är väsentlig för att undvika ett ovanifrånperspektiv, vilket det får erkännas att detta programförslag av naturliga skäl till vissa delar har – än så länge.

De statliga aktörerna är också viktiga för att utveckla natur- och kulturturismen på länsnivå. Det gäller inom flera sektorer, såsom Vägverket, Banverket, Lantmäterimyndigheten i länet, SJ och Skogsstyrelsen. Länsstyrelsen har den samordnande rollen för den statliga verksamheten i länet, vilket bör förtydligas och utvecklas.

Samverkan måste dock gå hand i hand med en klar ansvars- och rollfördelning mellan aktörer på alla nivåer; länsnivå, mellankommunal, kommunal och lokal. Det gäller även att vara tydlig om rollerna och uppdragen i förhållande till företagare och markägare inom detta utvecklingsområde.

Vi behöver arbeta vidare för att utveckla barns och ungas delaktighet i natur- och kulturturismen. En god utgångspunkt för detta är regionens program för barns och ungas kultur.

Det bör finnas ökad kapacitet för projektfrämjande arbete, någon eller några som arbetar med att aktivt bygga upp kontakter och nätverk. Denna resurs bör också i vissa fall kunna bistå med utformning av projektansökningar. I synnerhet behövs insatser för att stimulera mer gränsöverskridande och internationellt samarbete; interregionala projekt både inom och utom landet, i synnerhet EU-projekt. Det bör finnas en beredskap att stimulera små och medelstora aktörer att delta i projektplanerande aktiviteter. Det kan röra sig om att (med)finansiera resor, förstudier och andra omkostnader för att delta i internationella projektmöten. Totalt sett rör det sig om jämförelsevis små belopp.

4.4 Stå för kunskap, planeringsunderlag och översikter

Länsstyrelsen och regionen besitter en rad strategiska kompetenser. Dessa behöver göras tillgängliga och spridas på ett översiktligt och tillämpbart sätt. Det kommunala planeringsarbetet har en strategisk funktion, där Länsstyrelsen kan vara vägledande och samordnande. Där behövs ett gemensamt underlag för att effektivisera och nå målen. Önskad utveckling behöver skisseras, för att ge vägledning. Hittills har kommunerna stadsplanerat – nu är det dags för landsbygdsplanering, att sluta gapet mellan stad och land.

Den kunskap och kompetens som finns hos högskolor och universitet i Västsverige är en stor tillgång för utvecklingen av natur- och kulturturismen. Utvärderingar och utredningar, liksom forskning och utbildning, kan utgöra ett gott stöd. Ett exempel är behovet av att minska belastningen och slitaget på kusterna, vilket kräver en medveten strategi för utvecklingen av kustzonen. I detta sammanhang har Högskolan Väst planerat ett antal kurser i kustzonsplanering. Vidare samarbetar den med Göteborgs universitet och Blekinge tekniska högskola om att starta ett unikt utbildningsprogram inom just detta fält från hösten 2009.

Sveriges arbete med att ratificera den europeiska landskapskonventionen pågår. Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen överväger hur vi tillsammans ska arbeta med konventionen. Vi är beredda att ta ett nationellt ansvar på detta område och föreslå åtgärder och arbetssätt för den svenska tillämpningen.

Tillämpningen av gällande konventioner ingår självfallet. Det finns en rad internationella konventioner inom kulturarv. Konventionen om biologisk mångfald är central i sammanhanget, liksom ekosystemansatsen som handlar om att nyttja natur, djur och växter på ett sådant sätt att de kan leva kvar i livskraftiga populationer.

Vi bör också hjälpa till att konkretisera vad som menas med en hållbar turismutveckling. Som exempel hänger nämnda konventioner bland annat direkt ihop med att ha attraktiva naturområden att besöka med en hög kvalitet. En gröngödsland äng må vara vacker men sådana finns i hela Europa. Däremot är en vidsträckt alvarmark på Kinnekulle med ett överdåd av blommande växter något mycket speciellt att besöka.

Företagen behöver också mer kunskap och underlag för sina beslut. Erfarenheten visar att det finns ett behov av att sprida kunskap om natur och kultur, om dess värden. Turistnäringen missar ibland det som är intressant att visa upp. Det finns också en risk att man gör felsatsningar, utifrån hur känsliga natur, djur och arter är.

Det pågår flera parallella processer, såsom landsbygdsprogrammet, strukturprogrammen, landskapskonventionen, regional utvecklingspolitik – vi har möjligheten att ge en samlad bild. Hit bör också läggas befintliga och planerade kultur- och naturreservat samt nationalparker. Marknadskunskap

är självfallet också av stort värde för entreprenörer och något som turistrådet kan bistå med. Västra Götalandsregionens kulturarvsinstitutioner har kompetens inom lärandet som kan utvecklas i bättre samverkan med turismsidan. Länsstyrelsen har kunskap om natur- och kulturarvet, både det som funnits och det som finns. Ny kunskap och forskning måste in i ett förnyelse- och utvecklingsperspektiv.

Natur- och kulturturismen kan dra nytta av de offentliga finansieringsformerna. Samarbete, nätverk och utvecklingsarbete kan finansieras ur de olika EU-strukturprogrammen. Företagen kan få stöd till sina investeringar ur de regionala utvecklingsmedel som regionen ansvarar för, liksom från EU:s landsbygdsprogram som hanteras av Länsstyrelsen. Här har vi ett gemensamt ansvar att vägleda och stödja mindre aktörer. Regeringen har framhållit att kulturmiljövård även bör bedrivas genom landsbygdsprogrammet, som ett komplement till kulturmiljöanslaget.

4.5 Övervaka, följa upp och utvärdera

Kunskapen om natur- och kulturturismen och dess bidrag till hållbar utveckling är begränsad. Nya mät- och uppföljningssystem, med indikatorer, behöver utvecklas. Kvaliteten bör följas upp, vilket kräver system för kvalitetssäkring. Detta område anser vi vara strategiskt viktigt. En FoU-verksamhet med kritisk massa behöver åstadkommas, här har Västra Götalands län goda förutsättningar, med sin långa tradition och sina specialistinriktade institutioner inom turismforskning, att vara en aktiv kraft.

5 Handlingsprogram, förslag till insatser

Vi ser behov av insatser på alla nivåer, statlig, regional, kommunal, liksom bland företagen. Här skisseras principiellt vilka åtgärder som kan vidtas på de olika nivåerna.

EU-kommissionens grupp för hållbar utveckling av turismen för fram åtta utmaningar, som ger prioriteringarna och sätter ramarna för våra insatser i framtiden:

1. Minska säsongsb beroendet
2. Lösa problem med kommunikationer kring turism
3. Förbättra kvaliteten för turismjobb
4. Bibehålla och förbättra samhällenas välbefinnande och livskvalitet
5. Minimera resursanvändningen och avfallsproduktionen
6. Bevara och värdesätta natur- och kulturarv
7. Tillgänglighet för alla
8. Turism som ett verktyg för hållbar utveckling

Att värdesätta, förstår vi även som att utveckla natur- och kulturarvet.

Dessa punkter bör vara vägledande för det fortsatta arbetet. De förslag vi lägger är tänkta att innebära att de tillämpas konkret i länet. Punkterna 2, 5,

7 och 8 berör resandet i hög grad. Utmaningen är att arbeta med att skapa ett system utifrån ett mer hållbart resande, goda natur- och kulturmiljöer samt ett rikt kulturliv.

5.1 Förslag till åtgärder på nationell nivå

5.1.1 *Låt natur- och kulturturismen få genomslag i styrningen*

Ge Nutek och andra berörda myndigheter, länsstyrelserna såväl som centrala myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Kulturrådet), tydliga direktiv i regleringsbrev och i lämpliga uppdrag om vikten av att nationellt och internationellt utveckla natur- och kulturturismen. Ge Svenska institutet i uppdrag att, i samband med att "Sverige bilden" utvecklas och inarbetas, satsa särskilda resurser för att sprida kunskap om Sveriges turistiska tillgångar inom natur och kultur.

5.1.2 *Främja mer hållbar turism genom att öka andelen kollektivresande.*

Detta kräver ökade investeringar i infrastruktur.

För att turismen ska bli mer hållbar, krävs att kollektivtrafiken lyfts fram betydligt mer som ett resealternativ för turister. Åtgärder krävs på alla nivåer – nationellt, regionalt och lokalt. Grundläggande är dock att de nationella investeringarna i infrastruktur är tillräckliga samt att turismens behov beaktas i planeringen. Hittills har bristerna på nationell nivå varit tydliga. I vårt län är transportsystemet otillräckligt, särskilt när det gäller järnvägsnätet. Västtrafik har beredskap att utöka tågtrafiken, bland annat till och från Göteborg, så snart kapaciteten har byggts ut.

5.1.3 *Ge ramarna för att hållbart nyttja natur- och kulturarvet för turism.*

Hur kan natur- och kulturattraktioner få del av intäkterna från turismen?

Följ upp tillämpningen av allemansrätten för att värna denna tillgång och att stävja missbruk. Utred lösningar för att kunna ta betalt för natur- och kulturarv av näringsidkare, i synnerhet för slitage och återställning. Detta kommer att krävas för att inte allemansrätten ska missbrukas och därmed urholkas. Regleringen måste ses över. Det krävs tydligare signaler om hur natur- och kulturresevärd samt nationalparker får användas av turistföretag, liksom system för att tillförsäkra kvaliteten och en hållbar utveckling. Det danska systemet för kvalitetssäkring kan vara en förebild.¹⁰

Samtliga länsstyrelser är ålagda att, som åtgärd inom miljökvalitetsmålet *Hav i balans samt levande kust och skärgård*, ta fram hänsynsområden för att skydda känsliga områden i kust och skärgård från buller och andra störningar. Begreppet hänsynsområde saknas emellertid i miljöbalken; om det planerade området inte är ett naturreservat, djurskyddsområde eller liknande, saknas formellt stöd för särskilda bestämmelser för området. Uppmaning om olika typer av hänsynstagande kan möjligen ske som en upplysning av vad som ingår i allemansrätten. Det vore önskvärt med ett

¹⁰ www.turistattraktion.dk

formellt stöd, i de fall hänsynsområdena inte sammanfaller med områden som är skyddade av annan orsak.

Undersök vilka möjligheter som finns att delfinansiera besöksmålen som komplement till statliga och kommunala insatser, även system med såväl frivilliga som obligatoriska bidrag från besöksnäringen. Jämförelser kan göras med andra europeiska länder, exempelvis Österrike där en hotellavgift (*Kurtaxe*) återinvesteras i tillgångarna.

5.1.4 Öka kunskaperna om hur natur- och kulturturism kan bidra till en hållbar utveckling.

Insikten om natur- och kulturturismens samhällsnytta och utvecklingskraft behöver spridas. Den är central för landsbygdens utveckling, men kan även vara en stor tillgång i städerna. Inte minst kan den vara en väg in i arbetslivet för ungdomar och andra. Behovet av nya arbetssätt är uppenbart för att överbrygga de olika sektorerna. Näringslivsutvecklingen och entreprenörsskapet måste möta naturvärden, kulturmiljövården och kultursektorn, liksom att de sistnämnda måste samarbeta mer sinsemellan. Om dessa kan arbeta tillsammans kommer helheten att bli mycket större än summan av delarna.

Vi vill betona behovet av bättre kunskap om sambanden mellan de offentliga tillgångarna i form av institutioner, kultursektor, kulturarv å ena sidan samt naturresurser och kommersiellt drivna turistföretag å den andra. I perspektivet av regional utveckling är det viktigt att kunna se de offentliga tillgångarna och särskilt verksamheten vid dessa som investeringar, vilka genom tillresande besökare ger avkastning i form av intäkter i service- och besöksnäringen.

5.1.5 Det behövs bättre statistik.

En förbättring av statistiken från besöksmålen inom natur och kultur, är av utomordentlig betydelse för att förbättra kunskapsunderlagen för natur- och kulturturismen. Särskilt gäller detta naturattraktionerna, men också kulturmiljöerna i landskapet. Tillförlitlig statistik skulle vara ett betydelsefullt verktyg för att visa på natur- och kulturturismens betydelse. Det ökar trovärdigheten och är en viktig grund för projektansökningar m.m. Vi föreslår att regeringen utreder hur statistiken kan förbättras, exempelvis möjligheterna till att uppgiftslämnandet blir obligatoriskt (vilket eventuellt kan kopplas till olika medfinansieringslösningar).

5.1.6 Öka kunskaperna om hur skyddade områden kan bidra till en hållbar utveckling.

Skydds- och bevarandeåtgärder för natur- och kulturarvet upplevs av många, inte minst kommuner, som hinder för utvecklingen. I verkligheten kan det vara tvärtom: rätt tillämpat kan strandskydd, nationalparker, nationalstadsparker, natur- och kulturresevat samt byggnadsminnen vara väsentliga tillgångar för att utveckla kultur- och friluftslivet samt därmed besöksnäringen. Bevarande och utveckling behöver inte alls stå i motsats till varandra. Tvärtom kan exploatering av ett område för ett annat ändamål

(boende, handel, industri) hindra en hållbar utveckling och tillväxt, genom att det fria tillträdet och alla andra verksamheter såsom besöksnäring förhindras, oftast för mycket lång tid framöver. Vi ser snarare att områden med stora natur- och kulturvärden tjänar på att utvecklas genom att tillgängligheten ökar. På så vis görs värdena mer legitima ur ett medborgarperspektiv och området utvecklas hållbart.

Det är av särskild vikt att framhålla syftena med strandskyddet. Väsentligt är att värna om allmänhetens åtkomst till stränderna. Strandskyddade områden är en enorm tillgång för friluftsliv, närrekreation och turism, varför de samtidigt kan bidra till hållbar utveckling och tillväxt. Det är fullt möjligt, under rätt förutsättningar, att få dispens för anläggningar som är till för allmänheten. Kritik som framförs emot strandskyddet beror som vi ser det främst på tillämpningen, som behöver ses över och utvecklas, men även regelverket behöver utredas. På många håll kan skyddet behöva stärkas, på andra skulle det kanske kunna tillämpas mer flexibelt.

Kunskapen måste öka om skyddade områden. Länsstyrelsen, kommunerna och företagen måste få i gång en dialog om hur vi bäst löser de problem med skyddade områden och strandskyddet som kan uppstå. Flera turistföretagare och blivande turistföretagare har, i samband med ansökan om företagsstöd, framfört att lagstiftningen hindrar deras företagande. Regelverket, beslutsformerna, dialogen och vägledningen bör därför utvecklas.

Den fysiska planeringen har en central roll i alla dessa avseenden, vilket gör kommunerna till den viktigaste aktören. Vi har redan pekat på behovet av att komplettera stadsplanering med landsbygdsplanering. Länsstyrelsen har här en väsentlig roll för rådgivning, uppföljning och tillsyn.

5.1.7 Regelverk och finansieringsformer bör ses över

Utred om regelverken och den statliga finansieringen kring natur- och kulturmiljön kan utformas så att den främjar samverkan och utveckling, samtidigt som bevarandemålen uppfylls. I dagsläget präglas statens insatser av ett icke ändamålsenligt sektorstänkande, med vattentäta skott emellan natur- och kulturmiljö. Varken bevarande eller utveckling främjas optimalt av detta.

Kulturmiljölagstiftningen behöver moderniseras. Hela kulturmiljöområdet är i behov av ett samlat grepp – som samtidigt skulle göra det dels mindre beroende av fiskala åtgärder och förbud, dels mer aktualisera förändring med varsamhet som grund, liksom relationen mellan förnyelse och bevarande. En modernisering skulle möjliggöra en betydligt mer offensiv användning av exempelvis byggnadsminnesinstrumentet, en användning som sannolikt också skulle kunna svara mot det unikt stora allmänintresse för den äldre bebyggelsen som vi vet finns bland medborgarna, bland annat genom SOM-institutets undersökningar¹¹.

¹¹ Attityder till kulturarv i Västra Götalands län – en medborgarundersökning om människa, samhälle, kulturarv. Länsstyrelsen Västra Götaland, 2003:32.

Ett bredare förhållningssätt till vad som egentligen avses med kulturmiljö skulle kunna bli resultatet. Vi tror att den vidgning av tolkningen som idag successivt sker, får betydelse för länsstyrelsens tillsyn och uppföljning. I många sammanhang används idag hellre begreppet kulturarv än kulturmiljö. Kulturarv handlar egentligen om hela vår mänskliga materiella och immateriella bildning, ett betydligt mer dynamiskt kulturbegrepp.

Det är i detta sammanhang ingen helt ologisk tanke att detta, mot bakgrund av Ansvarskommitténs förslag, pekar mot möjligheten av ett utvidgat uppföljnings- och tillsynsansvar för Länsstyrelsen för kulturverksamheten i stort. Kommunala och regionkommunala företrädare efterlyser ett samlat statlig agerande inom kultur och kulturmiljö på länsnivå.

5.2 Insatser från Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen

Grundläggande är arbetet med att utveckla och konkretisera de gemensamma arbetssätt som vi håller på att arbeta fram. Kopplingen till de åtta utmaningarna behöver tydliggöras, liksom den röda tråden från den övergripande visionen och bärande idéerna till de olika förslagen. Finansieringsfrågor, tids- och arbetsplanering, prioriteringar samt arbets- och ansvarsfördelning ska utredas och klarläggas i det fortsatta arbetet under 2008. Det är ett arbete som måste ske i nära samråd med kommunerna och andra berörda. LEADER:s olika partnerskap i länet bör också ingå i arbetet. Alla länets kommuner utom Färgelanda kommer sannolikt att ingå i ett LEADER-område (utom de större tätorterna).

5.2.1 Fortsätt konkretisera föreslagna arbetsmetoder

Gemensamma arbetssätt för Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen skisseras ovan:

- internationellt samarbete,
- infrastruktur,
- samordning samt
- kunskap, planering och uppföljning

Arbetsätten ska utvecklas och omsättas i praktiken med en tydlig rollfördelning, i samarbete emellan Länsstyrelsen och regionen, inklusive Västärvet och Västsvenska turistrådet. En dialog kring detta ska inledas med kommunerna och kommunalförbunden samt med deras turistorgan. För naturreservaten och naturvården är Västskuststiftelsen en särskilt betydelsefull aktör, men dess roll kan utvecklas. Vi vill arbeta mer med hur det offentliga, privata och ideella kan samarbeta mer effektivt och ömsesidigt förstärkande. Här bör även de som arbetar med transporter och infrastruktur ingå, såsom Vägverket, Banverket och Västtrafik.

5.2.2 Prioritera områden som är redo att ta emot besökare

Vissa områden "är redo" att ta emot besökare t.ex. stora delar av Bohuslän (nya säsonger, kvalitativa arrangemang, med målet att minska slitaget på

kustzonen), Kinnekulle, Hornborgasjön, Vänerskärgrården. Även Sjuhäradsbygden bör nämnas med sin väl utvecklade shoppingturism som kan kopplas till kulturmiljöer. Här kan man omedelbart börja utveckla och marknadsföra produkter. Andra områden kräver en mer utvecklad infrastruktur innan marknadsföring kan ske. Det behövs framför allt fler reseanledningar.

Områden eller kluster med särskilt goda förutsättningar – och där viljan till samverkan och utveckling är stor – bör identifieras och prioriteras för satsningar. Särskilt lämpliga ”ingångar” till natur och kultur, också kallade ”gateways”, bör också identifieras. Ett sådant arbete pågår exempelvis inom den maritima strategin för länet. Det är områden med en samlad förmåga att erbjuda aktiviteter och infrastruktur, såsom rutter, leder och vattensystem samt producerande turistföretag och andra turistiska aktörer.

5.2.3 Utveckla samarbetet mellan natur- och kulturturism; arbeta in kultursektorn i programmet

Vi måste se möjligheterna att kombinera natur- och kulturturismen och utveckla samarbetet. De flesta besökare har ett helhetsperspektiv och ett intresse för landskapet, vilket försvinner i det administrativa arbetet. Här finns regionens samlade förvaltning, Västarvet, som kan bilda plattform för utvecklingsfrågor. Länsstyrelsens har en väsentlig roll för att ”få ihop” natur- och kulturarv.

Turisten gör inte en mental uppdelning mellan natur och kultur, utan letar snarare efter en attraktiv helhet. Därför har turistentreprenörerna mycket att vinna på att inse värdet av kulturattraktionerna för turistens resupplevelse. Likaväl har kultursektorn stor potential till ny publik och ökad tillgänglighet, genom att i samarbete med turistnäringen satsa på att bli en integrerad del av natur- och kulturturismen. Kulturen är en naturlig del av det turistiska utbudet, vilket bör genomsyra allt utvecklingsarbete. Här behöver det byggas broar emellan kulturutövare, natur- och kulturarv samt turistnäringen.

Ett exempel: samtidigt som Arn är ett varumärke för medeltidsturismen, har merparten av filminspelningen skett i naturreservaten i Skaraborg. Här finns ett utmärkt tillfälle att marknadsföra landskapet, kombinera kultur- och naturturism och därigenom göra varumärket ännu starkare.

5.2.4 Lyft fram skyddade områden (i vid mening) som en positiv tillgång

Naturreservaten – och andra områden som omfattas av något slags skydd – upplevs av många som ett hinder för utveckling trots att de ofta har som syfte att vara en tillgång för friluftslivet och andra, inte minst turismen. I förlängningen är de då också en resurs för turismen och en viktig pusselbit i landsbygdsutvecklingen. I resonemangen kring bevarande och utveckling kan kunskapen i LEADER:s lokala partnerskap vara användbar.

Samarbetet mellan Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen samt med kommunerna bör utvecklas. Länsstyrelsen styr friluftslivet i naturreservaten

genom beslut och skötselplaner och är den som har bäst kunskap om hur känsliga olika områden är. Västkoststiftelsen har också en betydelsefull roll som förvaltare av ca 200 reservat och bör vara delaktig i ett sådant utvecklingsarbete.

En stor del av attraktionskraften och upplevelsen beror på hur olika skyddade områden och besöksmål relaterar till omgivande landskap. Bruket av landskapet påverkar därför dess attraktivitet och potential för turism. Markägarna och de areella näringarna, inklusive skogsbruket, är därför också centrala samarbetsparter. Inom den statliga sfären är Skogsstyrelsen är en central aktör i detta sammanhang, liksom för många skyddade områden i allmänhet.

Det är viktigt att ”rätt” områden marknadsförs, att besökarna styrs till områden som har förutsättningar att ta emot dem utan att naturen störs eller skadas. Länsstyrelsen bör klassa samtliga naturreservat ur friluftslivsynpunkt. Vilka har befintliga anläggningar, t ex vandringsleder och parkering, och kan därmed marknadsföras direkt? I vilka är det lämpligt att utveckla friluftslivet? Var är det inte lämpligt? Arbetet kräver en helhetssyn där även Västra Götalandsregionen och lokala företrädare bör engageras.

Nya perspektiv på att använda naturreservaten och kulturmiljöerna måste bejakas. Nyttjandet bör vara gränsöverskridande, att låta konst- och kulturyttringar vara en del. Förebilder, i liten skala, är skulpturutställningen på Pilane gravfält på Tjörn (sommarens stora succé med mer än 80 000 besökande till ett annars slumrande kulturarv), liksom dansen vid hållristningarna i Tanum. Att utveckla nya perspektiv, bryta gränser och ge extraordinära upplevelser ska vara målet. Länets betydande fornlämnings- och kulturmiljöer är viktiga att belysa ihop med naturreservaten.

Ett gott exempel är området runt vattenfallen i Trollhättan som har lockat besökare och turister under mer än 200 år. Under tiden har vattnet och fallen alltmer kommit att användas för sjöfart och elproduktion. Turismen har samtidigt kontinuerligt stärkts. Områdets monumentala karaktär av natur- och kulturmiljö väcker frågan om någon form av övergripande skydd vid sidan av mer specifika skydd för enskilda objekt. Området utgör ett gott fullskaleexempel på hur skydd och brukande kan stärkas genom att medvetet kopplas samman som planeringsförutsättningar.

Många skyddade områden är små, men ligger i riksintresseområden för natur- och kulturmiljövården. Det innebär att det oftast även finns värdefulla och besöksvärda områden utanför reservaten i dessa områden. Om besöksnäringen känner till det, kan den inrikta sig på att man inte nödvändigtvis behöver besöka själva reservatet, besökarna kan ändå uppleva att de är i ett attraktivt landskap. Detta har t.ex. tillämpats i Frankrike i området kring nationalparken Vanoise, där man försökt skapa en känsla av att vara inne i parken fastän man är utanför. På så sätt kommer också besökarna närmare byarna och kan ge större inkomster till dem. Parken som

var utsattes för slitage kunde avlastas, utan att besökarnas upplevelse förminskades.

5.2.5 Tillvarata andra natur- och kulturområden, särskilt tysta områden
Utöver de skyddade områdena och objekten finns det en mängd områden som har värde för friluftslivet och besöksnäringen. Inte minst gäller det de tysta områdena¹². Dessa kan lyftas fram och nyttjas betydligt bättre. Länets riksintressen är en utgångspunkt för ett sådant arbete. En förutsättning är dock oftast att besökarna närmar sig området på ett tyst sätt; bil kan inte vara ett färd sätt som marknadsförs. Här bör man färdas utan motordrift, exempelvis med cykel eller kanot, till fots eller häst.

I det här sammanhanget bör arbetet med hänsynsområden i skärgården framhållas. Länsstyrelsen har målet att införa två sådana områden till sommaren 2008. Inom ett hänsynsområde ska buller och andra störningar vara försumbara. I den inlämnade handlingsplanen har störningar för människan varit vägledande och då framförallt buller, svall och nedskräpning. Kriterier för val av hänsynsområde i Västra Götalands län är: en populär naturhamn, inte nära en farled, inte ett fågel- eller sälskyddsområde med landstigningsförbud under juli, men gärna ett naturreservat eller annat områdesskydd.

Inom hänsynsområdet föreslås hastighetsbegränsning och rekommendation om att visa hänsyn till andra genom att inte i onödan skapa buller och andra störningsmoment. Dessutom bör överflygningar på låg höjd undvikas. Områdena planeras bli markerade med skyltar på öarna och om möjligt på båtsportskort. Likaså planeras information i lämpliga forum. Broschyren ska finnas i alla gästhamnar längs kusten. Informationen ska utformas på ett positivt sätt, så att hänsynsområdena uppfattas som ett erbjudande, inte som en pålaga. Utanför skyddade områden som naturreservat, finns ingen laglig grund att besluta om regler, varför det där blir frågan om råd och upplysning om vad allemansrätten kräver.

Buller är dock inte enbart ett problem i samband med båtutrustning i skärgården. Trafikbuller på land är också en väsentlig störningsfaktor för upplevelsen av natur- och kulturlandskapet över hela territoriet. Forskning har visat att buller är som mest störande, när man förväntar sig att höra andra ljud. Det är viktigt att vara medveten om att trafikbuller stör stora delar av landskapet och att det finns endast ett fåtal tysta områden. Flera vägprojekt, järnvägsprojekt och ökad trafik kan ge ytterligare störningar.

Bulleråtgärder genomförs i vissa fall, men oftast för att minska störning för boende. Det behövs också åtgärder för att minska buller från befintliga och planerade utbyggnader i områden som är viktiga för natur- och kulturturismen, om det ska råda en god ljudkvalitet i landskapet. Hänsynsområden skulle kunna användas mer allmänt som ett verktyg i att

¹² Se t.ex. ”Tysta områden i Västra Götalands län” Länsstyrelsens rapport 2001:18

värna de tysta områdena. Detta är självfallet ett arbete som måste ske i samråd med markägarna och de areella näringarna.

5.2.6 Utred alternativa finansieringssystem

Vi avser att undersöka möjligheten att införa ett frivilligt finansieringssystem för bidrag till natur- och kulturattraktioner i länet. Goda exempel finns, till exempel från Storbritannien, där turismen och besöksnäringen frivilligt bidrar till att finansiera kulturmiljö- och naturvården. Besöksmålen behöver ”paketeras” och synliggöras så att de olika ingående delarna kan bidra till värden och bevarandet av miljöerna. Såväl turistnäringen som markägare och besökare bör kunna ingå i detta arbete.

Ett exempel är DANO-området i norra Dalsland och södra Värmland, där det sedan flera år finns ett samarbete mellan kommuner, markägare och turismföretagare kring kanotturismen. Systemet bygger på att man köper naturvårdskort, som betalning för att nyttja iordningsställda rastplatser.

Frivilligheten kan även ligga i att delta i skötsel. För många ger det en mycket mer nära och minnesrik upplevelse, än att betala en peng till ett område. Det utesluter heller inte dem som har brist på pengar, men ändå vill stödja natur- och kulturattraktioner.

Att lära sig ta betalt – och hur mycket man ska ta – är frågor som kommer upp varje gång Länsstyrelsens landsbygdsenhet har kurs för turistföretagare. Det upplevs som svårt och är något som alla vill ha hjälp med. Om vi med utbildning och goda exempel kan vägleda turistföretagare, skulle utvecklingen gå fortare framåt.

5.2.7 Bidra till utvecklingen av mikroföretag på landsbygden

För att mikroföretagande (företag i mycket liten skala) skall kunna utvecklas, så att kultur- och naturturism kan drivas exempelvis på gårdarna, krävs stöd och insatser. Länsstyrelsen (inte minst genom landsbygdsprogrammet), Västra Götalandsregionen, kommuner och Västsvenska turistrådet bör arbeta aktivt för att knyta samman de lokala mikroföretagen och aktörerna. Att kunna bilda nätverk och samarbeta inom marknadsföring är ytterst betydelsefullt, eftersom småföretagens resurser var och en för sig naturligtvis är begränsade. Utbildning inom information, marknadsföring, ekonomi och service är ytterst betydelsefullt för denna grupp.

Turismen som mikroföretaget på landsbygden riktar sig till är ofta bilburen, eftersom många gårdar är dåligt försörjda med kollektivtrafik. Kombinationen buss/tåg och cykel är dock högst intressant här. Det finns tillräckligt med turister som söker det unika, den personliga upplevelsen, närheten och deltagandet i människors liv, som på en gård. För att skapa en hållbar närturism, är informationen om var de olika gårdarna finns, tema resvägar och gemensam marknadsföring avgörande.

Målet är att stärka den egna, lokala kunskapen om natur- och kulturvärden i landskapet som omger en. Genom att stimulera den lokala kunskapsuppbyggnaden, kompetensen och delaktigheten bidrar man till en fortsatt och förbättrad skötsel, till bevarande och utveckling av landskapet i bygden. Detta kan vara grunden för en hållbar och levande kultur- och naturturism på landsbygden.

5.2.8 Mät antalet besökare bättre

Stora kunskapsluckor finns om antalet besökare i naturreservat, kulturmiljöer och attraktioner. Här behövs systematiska mätningar. Arbetet är viktigt eftersom bland annat naturturismen riskerar att glömmas bort i statistiken, då tillförlitliga underlag saknas. Tydliggörs besöksfrekvens och efterfrågan på naturområden och andra natur- och kulturattraktioner ökar också intresset för att lyfta fram dem som en potential i utvecklingsarbetet. En källa till statistik som förefaller kunna utnyttjas mer är guideföreningarnas statistik över antalet guidningar och deltagare. Bättre statistiskt underlag kan bidra till en förbättrad kunskap om målgrupperna.

5.2.9 Utveckla tillgängligheten, i synnerhet med klimatsmarta medel

God infrastruktur och tillgänglighet är, som konstaterats ovan, grundläggande för att utveckla besöksnäringen och för att andra insatser ska få full genomslagskraft. Det är också ett grundläggande konkurrensmedel.

Genom den regionala landskapsstrategin för Vänerskärsgården med Kinnekulle har en dialog inletts med Västtrafik, kommunernas trafikplanerare och beställare samt berörda turistbyråer om att utveckla tillgängligheten till besöksmålen. Konkreta resultat av detta är bl.a. att turistbyråernas hemsidor har en reseportal och att personalen har utbildats i Västtrafiks biljettsystem, hemsidan och dess specialfunktioner.

Denna dialog bör utvecklas i hela länet, så att fler turistbyråer och olika turistmål i större omfattning kan stimulera till kollektivt resande. Erfarenheterna från Kinnekulle, såsom reseportalen och utbildning i att ”tänka kollektivt”, kan tillämpas på bredden. Kommunernas medverkan i detta är självfallet central.

Kombinationsresor borde kunna bli vanligare, som tåg eller buss plus cykel. Marknadsföringen av möjligheterna med kollektivtrafiken måste utvecklas. Västtrafiks marknadsföring av kollektivtrafik som resealternativ till olika turistorter kan framhållas som exempel. Likaså bör besöksmål som är möjliga att nå med kollektivtrafik lyftas fram. Vägbeskrivningar i broschyrer, annonser och hemsidor ska alltid visa på det kollektiva alternativet, med lämplig linje, hållplats och gångväg. Projektet ”tillgänglig Väst kust” kan också användas som förebild.

Samarbete med Vägverket, Banverket och Västtrafik är väsentligt för att skapa en gemensam plattform, där skyltning och information ges en högre prioritering i framtiden, liksom möjligheten att ta med cykel på tåg och buss. Många företagare skyller på att Vägverket hindrar dem att från att

sätta upp skyltar. Hur regler och praktik kan utformas på bästa sätt behöver undersökas gemensamt med alla aktörer.

Tillgänglighet innebär också öppettider som är anpassade till besökarna. Det innebär att ha rätt och tillräcklig information (även på andra språk) samt bokningsbarhet på hemsidor. Tillgängligheten på nätet via Västsvenska turistrådet är väl utvecklad. Den behöver dock utvecklas när det gäller miljövänliga transporter och sammanhanget med besöket ute i ”verkligheten” måste stärkas. Information om resandet får inte fokusera på bilen. Vägbeskrivningar i produktbladen måste alltid innehålla tillgång med kollektivtrafik. Här behövs nya grepp och insikter för ett framtidsinriktat arbete.

5.2.10 Främja mer hållbar turism i allmänhet

Det fortsatta samarbetet ska också innefatta att främja en alltmer hållbar turism, i samtliga tre dimensioner. Miljöpåverkan (natur- och kulturmiljö), lönsamhet, social och kulturell påverkan måste beaktas samlat. Vad är ett hållbart besöksmål, en hållbar destination? Konkreta exempel måste tas fram. Hållbarhetsmärkning bör diskuteras. Kvalitetssäkring är väsentligt; vi har redan framhållit att det danska systemet för kvalitetsmärkning kan vara värt att undersöka vidare. Vi har för avsikt att ta fram ett gemensamt program för vad vi som offentliga aktörer kan och bör göra.

Turism kräver resor; det är uppenbart, men glöms ändå bort i praktiken. Risken är att ökad turism leder till ökat bilresande. Det kan självfallet inte vara förenligt med en hållbar turismutveckling av flera skäl. Vi behöver konkretisera vad en hållbar turismutveckling är; EU-kommissionens punkter är en bra utgångspunkt. Åtgärder bör tas fram, mot bakgrund av konkreta mål, t.ex. vad gäller användningen av fossila bränslen inom turismnäringen, eller att föra över turistbilresor till kollektivtrafiken.

Turismnäringen och trafikaktörerna måste samverka från början. För att kunna skapa en hållbar turismutveckling behöver själva resandet och transporterna vara med från början. Det har visat sig fruktbart i projektet ”Hållbart resande för mjuk besöksnäring”. Här deltog flera aktörer i länet som berörs även av det här programmet; Vägverket, Västra Götalandsregionen, Västtrafik, och Länsstyrelsen. I projektet togs fram en metod för att utveckla ett hållbart resande för besöksnäringen. Det finns goda möjligheter att utveckla projektstrukturen och metoden, så att den kan genomföras på regional nivå, eller i andra valda delar av länet.

Cykelturismutveckling är en omistlig del. Inom länet finns goda möjligheter för cykelturism. Förebilder är exempelvis Ulricehamns kommun, där det finns befintliga leder på banvallar och goda erfarenheter av att utveckla cykelturism. Utmed Göta Kanal finns också utvecklad cykelturism med, minst ett välfungerande expanderande cykeluthyrningsföretag. Utveckling av cykelturism planeras i biosfärkandidatområdet Vänerskärgården med Kinnekulle. Nutek förordar att den första satsning som görs i Sverige är att bygga klart Kattegattsleden, där Hallandsleden ingår, till en förstklassig

europaisk cykelled. En koppling till vårt län blir då intressant och exemplen visar att det redan finns intressanta delar att lägga in i ett sådant system.

Ett komplement till skilda cykelvägar, är åtgärder som gör att bilister uppmärksammas på att ta hänsyn till cyklister. Ett målat cykelfält eller betongkantstöd kopplat med skyltning för bilister kan göra färden säkrare.

Regional samverkan föreslås av Nutek som ett sätt att främja cykelturismutveckling. Ett förslag vore att inrätta en sådan samverkansgrupp med kompetens från kommuner, Länsstyrelsen, Västra Götalandsregionen, Vägverket, Västsvenska turistrådet, föreningar och företagare, med en cykelspecialist anställd hos någon av de regionala aktörerna. Cykelkartor bör tas fram, såväl på papper som i digital, sökbar form.

Tillgänglighet för utsatta grupper är en väsentlig del av en socialt hållbar utveckling; såväl information som praktiska åtgärder krävs. God tillgänglighet är samtidigt en tillväxtfaktor. Att tillhandahålla kunskap om svårighetsgraden i olika aktiviteter måste ingå. En *tillgänglighetsdatabas* för funktionshindrade har utvecklats och finns i bruk, som omfattar tillgänglighet till exempelvis naturreservat.

Skyltning och information bör utvecklas så att dess ”läsbarhet” förbättras och att informationen ges på flera språk – inklusive minoritetsspråken i möjligaste mån. Tillgänglighet i detta sammanhang innebär också att verka för att man kan nå platser utan bil: 25 procent av Sveriges hushåll saknar av olika skäl tillgång till bil.

5.2.11 Förklara sambanden med strategier och offentlig finansiering

Sambanden bör tydliggöras med det regionala tillväxtprogrammet, med strukturfondsprogrammet för Västsverige och landsbygdsprogrammet i länet, liksom andra insatser av betydelse (såsom EU-projekt).

Sambandet bör också tydliggöras med den nationella strategin för hållbar utveckling, liksom den regionala strategin. Likaså bör koppling göras mellan miljömålen och offentlig finansiering. Här har Länsstyrelsen en tydlig roll då man samordnar miljömålsarbetet i länet.

5.2.12 Utveckla utbildning, bildning och livslångt lärande

Utbildningen inom natur- och kulturturism, av guider, entreprenörer och andra lämpliga grupper, ska utvecklas tillsammans med alla intresserade aktörer, såsom kommunerna, folkhögskolorna, naturbruksgymnasierna, guideföreningarna och studieförbunden. Lärosäten för högre utbildning har också en självklar roll i denna utveckling.

Inte minst intressanta är s.k. värdsutbildningar och välkomststrategier, med förebilder från bland annat Skottland. Det gäller bland annat att klargöra varför det är viktigt med historia, med kunskap och bildning. Aktörerna måste fråga sig vilken historia som berättas och hur.

Naturupplevelserna måste utvecklas, för att människor i framtiden ska aktivt använda våra naturområden.

Det vore en stor fördel om det även inom den grundläggande skolutbildningen ingick kunskap om hembygdens natur och kultur – våra närturistiska läromedel, för att främja att de tillgångar som står till buds värdesätts. En bas av potentiella entreprenörer, liksom även besökare, skulle kunna byggas på detta sätt. Det borde vara en självklarhet att samnyttja turismens kapacitet i skolarbetet.

Ytterligare ett plus vore att samtidigt gynna att man kan ta sig ut i naturen med tåg, buss och cykel, eller genom att vandra, paddla och rida. Då kan skolbarn och skolungdomar också komma ut i natur- och kulturlandskapet av egen kraft eller med sina lärare, utan att föräldrar med bilar ska blandas in.

5.2.13 Samverkan mellan myndigheter: Bör en gemensam kontaktpunkt skapas?

Det bör undersökas hur myndigheterna (Länsstyrelsen, andra statliga myndigheter, Västra Götalandsregionen, länets kommuner) kan arbeta för att underlätta för småföretag i besöksnäringen. Kanske kan vi skapa en gemensam kontaktpunkt för turistföretag, ett enda ställe att vända sig till som kanaliserar alla myndighetskontakter och/eller råd? (Jämför med Kommerskollegiums kontaktpunkt för exportörer i u-land). Andra former av myndighetssamverkan kan också främja små företag inom natur- och kulturturismen att bildas och utvecklas. LEADER:s partnerskap har erfarenheter som kan ligga till grund för arbetet inom detta område.

5.3 Förslag till åtgärder delregionalt och lokalt

Förslagen under denna rubrik behöver självfallet utvecklas gemensamt med kommunerna och kommunalförbunden, liksom med aktörerna själva. Särskilt viktig är den kommunala nivåns roll i förhållande till enskilda företagare och nätverk av företagare, när det gäller att utveckla destinationer. Näringslivsutvecklingen är ofta lokal och det är till stor del utifrån denna nivå som näringslivsperspektivet kan inarbetas och utvecklas i det fortsatta samarbetet.

5.3.1 Knyt samman aktörer i lokala nätverk – utveckla destinationer

Kommunerna och kommunalförbunden kan verka och samverka för att knyta samman aktörerna på orter och i bygder. Inom besöksnäringen krävs det mer och bättre innehåll, paketering och samarbete, tillgänglighet och värdskap. Goda förebilder finns redan på många håll. Ett exempel är det pågående arbetet med en strategisk plan för besöksnäringen i Skaraborg.

Kunskapen måste öka om vad det innebär med tillgänglighet – fysisk, kunskapsmässig osv. – och med värdskap samt hur det omsätts i praktiken. Till delar av detta kan myndigheterna bidra, men mycket måste ske genom

lokala initiativ. Här kan Leader och tillväxtprogrammen fungera som nätverk i delregionerna.

De små lokala nätverken som finns inom konst och kultur behöver förstärkas och hitta nya former.

Arbetet med värdskap kan också vara ett verktyg för att skapa samarbeten och nätverk på olika nivåer. Värdskapet är grundläggande för att skapa en positiv upplevelse för besökaren, men också ett betydelsefullt redskap för att skapa och bibehålla goda relationer mellan samarbetsparter och aktörer från olika verksamheter och områden. Genom ett gott värdskap kan besöksmålen lyftas och framgångsrika nätverk skapas.

5.3.2 Samarbete gränsöverskridande, även internationellt

Det finns flera anledningar – liksom stor potential – för aktörer inom besöksnäringen i Västra Götaland att delta i samarbetsprojekt, över kommun- och länsgränser, liksom även över nationsgränser. Kompetensen i Västra Götaland är hög på många håll, men kan förbättras ytterligare i kontakten med liknande aktörer på andra orter, liksom i andra län och länder. Gränsöverskridande och internationellt utbyte också ge ökade marknader för västsvensk kunskap och produkter – förmedlade genom samarbetsprojekt.

De projekt som är önskvärda bör bland annat leda till:

- Erfarenhetsutbyte
- Nätverksbyggande
- Utvecklande av ny teknik och nya metoder
- Skapande av pilotprojekt och demonstrationsanläggningar

Samarbetsprojekt kan finansieras på flera sätt, med både statliga och EU-medel. Vi har redan pekat på möjligheterna med de regionala utvecklingsmedlen, landsbygdsprogrammet och strukturfondsprogrammet. Möjligheten att få stöd från EU och andra, som t ex Nordiska ministerrådet, för projektsamarbete är stor, främst genom de nya Interreg IV-programmen för gränsöverskridande samarbete men även genom andra EU-program och de nordiska fonderna för t.ex. kultur, natur och fritid.

5.3.3 Utveckla paketerade produkter lokalt; besökspass

Besöksmål, attraktioner, boende och resande (kollektivtrafik, parkering) inom ett område kan kopplas samman, bland annat genom olika besökspass. Ett besökspass kan höja både servicenivån (genom bättre informationsmaterial, kartor, rastplatser, ved vid grillplatser m.m.) och kvalitetsnivån. Genom att samla aktörerna i nätverk kan man tillsammans bestämma vilken servicenivå man vill ha i området och ta betalt för det genom att sälja besökspasset. Särskilt intressant vore att samla olika former av hållbar natur- och kulturturism i ett ”ekopass”. Nyttja modern teknik för att locka nya, yngre målgrupper.

5.3.4 *Förbättra den lokala kunskapsnivån*

Satsa på att bygga upp den lokala kunskapsmassan och att tillgängliggöra den. Det behövs lokalhistorisk forskning och inventering för att skapa ett nödvändigt faktaunderlag. Kunskap behöver spridas om vad orten och bygden har att erbjuda, av kultur, hantverk, kulturmiljöer, attraktiv natur m.m. För att veta vad man skall marknadsföra, måste man självfallet ha goda kunskaper om möjligheterna. I detta arbete är självfallet Länsstyrelsen en väsentlig aktör och partner, som den statliga myndighet som har det övergripande ansvaret i länet för natur- och kulturarvet. Likaså är Västarvet med sina läns museer och övrig kulturarvsverksamhet av central betydelse.

De lokala turistorganisationerna kan i många fall utvecklas ytterligare. Förhållandena är mycket olika kommunerna emellan. I vissa kommuner saknas i det närmaste en kontinuerlig turistverksamhet, vilket försvårar möjligheter till att bygga upp lokala eller regionala nätverk och samarbeten. Inte minst blir detta tydligt i marknadsföring och synlighet på webben.

5.3.5 *Arbeta med nya säsonger*

Majoriteten tar ut större delen av sin semester sommartid, något som väntas bestå i framtiden. Samtidigt ökar antalet korta ledigheter, såsom förlängda helger. Företag och organisationer ordnar olika upplevelser för sina anställda och kunder under hela året – på vardagar. Turismföretagen och andra aktörer behöver i samarbete utveckla företagsarrangemang och helgupplevelser. Turismen måste utvecklas mer till en åretruntnäring.

6 Analys av hinder och framgångsfaktorer

I detta avsnitt syntetiseras den inhämtade kunskapen, för att bland annat identifiera faktorer som kan främja eller hindra en hållbar turismutveckling. I utredningsuppdraget ingår att beskriva och analysera turismens styrkor och svagheter, dvs. faktorer som kan bidra till alternativt motverka en positiv utveckling av natur- och kulturturismen i länet. Det kan handla om att visa på de positiva sambanden och utvecklingsmöjligheterna mellan kultur och turism eller på förekomsten av målkonflikter mellan natur- och turismintressena i hållbart utvecklingsarbete. Även resandet hit och inom länet innebär en målkonflikt mellan turismutveckling och ekologiskt hållbar utveckling, exempelvis lågkostnadsflyget.

6.1 Hinder (brister, hot och utmaningar)

6.1.1 Målsättningarna omsätts inte i praktiken; det offentliga roll är oklar

Mål och visioner har satts upp i olika sammanhang. Utmaningen är att integrera ekologiskt hållbar utveckling, ekonomisk tillväxt, lärandet, det humanistiska perspektivet och ett socialt perspektiv. Det är inte tydligt definierat vad offentliga aktörer ska göra och vad de inte ska göra.

Kopplingen till verkligheten av målsättningar och deras tillämpning är inte alltid tillräcklig.

Det finns ett sammelsurium av bidrag, program, projekt, visioner. Statens och andra offentliga aktörers insatser är ofta osammanhängande och icke samordnade. Det allmänna ger ett rörigt intryck. Här har Länsstyrelsen en omfattande uppgift att samordna aktörerna, inom ramen för sitt statliga samordningsuppdrag i länet.

6.1.2 Outvecklat transportsystem, såväl i storstadsregionen som generellt
Transportsystemet i länet och kring Göteborg lämnar en hel del övrigt att önska. Investeringarna har inte varit tillräckliga, inte minst är järnvägsnätet otillräckligt och otidsenligt. En mycket stor del av turismen sker med bil (kring 80 procent). Samfärdseln är i allmänhet inte tillräckligt utbyggd för att besöksmålen ska kunna nås utan bil. Kommunikationerna är ett grundläggande problem såväl för storstadsregionen som för de små kommunerna.

6.1.3 Intäkterna kommer inte besöksmålen till godo; de ekonomiska incitamenten slår ibland fel

Ofta är basen för natur- och kulturturismen gemensamma nyttigheter, med offentligt ägarskap, ibland med ingen (exempelvis fisk och skaldjur i havet) eller oklar ägare. Det begränsar möjligheten att ta betalt; till exempel är det omöjligt att direkt ta betalt för vacker natur, fiskemöjligheter längs kusterna och i de stora sjöarna, eller välvårdade byggnader, gator och torg. I de flesta fall måste därför skydd och vård ske i offentlig regi.

Merparten av naturen är tillgänglig genom allemansrätten. Den är en stor tillgång för turismen, samtidigt som den kan vara ett hinder emot att utveckla den. Sverige, inte minst vårt län, har ett rikt utbud av naturupplevelser att erbjuda vilket är en väsentlig del av attraktionen. Å andra sidan innebär fri tillgång att näringsidkare utnyttjar naturen för att tjäna pengar, utan att bidra till att återställa och underhålla. Alltför stor belastning i ett naturområde i allmänhet, kan också leda till stora skador, som skattebetalarna till sist måste ta det ekonomiska ansvaret för.

Intäkterna från turismen hamnar i huvudsak inte hos de aktörer som står för besöksmålen, utan främst hos hotell, resebolag, matställen och affärer. Själva besöksmålen, magneterna, får knappast någon återbäring. Det kan göra det svårt att utveckla och vårda attraktionerna. I många fall innebär ett ökat antal besökare mer ökade kostnader än intäkter, således verkar incitamenten åt helt fel håll. Incitamentsstrukturen gör att samhälls-ekonomiskt felaktiga beslut fattas av olika aktörer.

6.1.4 Kunskap och kompetens är ibland inte tillräcklig

Tillgänglig kunskap lokalt om natur- och kulturvärdena är ofta bristande. Det skulle behövas fördjupad lokalhistorisk forskning och inventering för att skapa ett nödvändigt faktaunderlag, så att man vet vad man skall marknadsföra. Bland annat inom kulturarvsområdet behövs insatser, inte

minst lokalt. Framtagandet av detta kan mycket väl inrymmas i de insatser som programförslaget beskriver.

Kompetensnivån hos aktörerna behöver stärkas, exempelvis om den egna trakten, om hållbar utveckling, om värdskap, kvalitetsarbete, berättandets betydelse och kvalitet. Behovet av utbildning i vad utländska besökare önskar är stort.

En källa finns dock redan till kunskaps- och kompetensutveckling, liksom affärs- och produktutveckling, genom ”den virtuella resebyrån”
www.vastsverige.com.

Vi måste slutligen konstatera att det på en del håll råder en viss oförståelse för och en okunskap om betydelsen av de många små aktörerna inom natur- och kulturturismen, liksom besöksnäringen som helhet. Det är aktörer som utgör en väsentlig grund för den infrastruktur som behövs för en livskraftig och hållbar natur- och kulturturism – och därmed för lokal utveckling och tillväxt i allmänhet.

6.1.5 Fasta roller; partnerskap och nätverk saknas

Kultur och naturvård å ena sidan och entreprenörskap å den andra; rollerna är fasta och kommunikationen dålig. Samspelet emellan kultur och natur lämnar också mycket att önska. De olika aktörerna drar inte nytta av varandra i tillräcklig utsträckning. Samma sak gäller företagare emellan; ibland ses en nykomling som konkurrent i första hand och inte som en möjlig samarbetspartner.

6.1.6 Den fysiska planeringen behöver utvecklas

Resurserna för samhällsplanering är små hos många kommuner. Samarbetet över kommungränserna brister, överblicken är otillräcklig. Förbättrat samarbete är en förutsättning för en god utveckling.

6.1.7 Samhällsnyttan av natur- och kulturturism är underskattad

Många kommuner satsar inte på turismen, eller arbetar med den halvhjärtat. Kopplingen till natur och kultur görs inte i tillräcklig utsträckning. Natur- och kulturresevat, national- och nationalstadsparker samt strandskydd ses av många kommuner (och andra) som hinder för utveckling. Tvärtom kan de vara en tillgång för en hållbar tillväxt, för friluftsliv, rekreation samt utvecklingen av stad och landsbygd. Således är de en grund för delaktighet och därmed demokrati. Det gäller i synnerhet besöksnäringen, som är en stark tillväxtfaktor inte minst på landsbygden och i glesbygd.

6.1.8 Brister i natur- och kulturturismutbudet, i tillgängligheten

Möjligheterna i bygderna tas inte till vara. Det behövs mer kunskaper om vad det beror på. Det saknas entreprenörer och övernattningsmöjligheter, liksom kompletta anläggningar. Många små aktörer är isolerade. Tillgängligheten brister ofta; det är ofta svårt att hitta, skyltningen är otillräcklig.

Besökarna är ofta frustrerade av att inte kunna konsumera. De har avsatt medel för sin semester, men utbudet saknas. Genuina eller unika produkter, såsom konst, hantverk och matkultur finns inte tillgängliga i tillräcklig utsträckning.

6.1.9 Marknadsföringen behöver förbättras

Brister i marknadsföringen är nära kopplade till utbudet, såväl av helheten som av delregioner, trakter och bygder. Små objekt har inte det stöd som de behöver, inte minst saknas samarbete dem emellan. Ensamma har de inte tillräckliga resurser. Alla objekt i länet har möjlighet att marknadsföra och sälja sig på www.vastsverige.com, men många saknar kommersiellt tänkande. Målgruppskunskapen är ofta dålig. Utomlands finns utbrett en felaktig uppfattning om den svenska prisnivån, något som behöver vederläggas.

6.1.10 Kvaliteten brister på många håll

Aktörerna klarar inte att få till paketering och samarbete, helheten brister. Arbetet är eftersatt med hur besöksmålen ser ut, vad besökaren möts av. Det är inte alltid rent och snyggt, välkomnande, utan ibland slitet och smutsigt. Standarden är på många ställen inte vad dagens turist i allmänhet kräver. Skyltning och annan information hålls inte alltid aktuell och tillgänglig. Kunskapen är inte tillräcklig om vad värdskap innebär och hur det omsätts i praktiken. Det personliga mötet är underutvecklat och underskattat; det finns inte tillräckligt med proffsiga guider. Nätverk med guider som kan höja kvaliteten på besöket behöver förstärkas.

6.1.11 Samhällssystemet innebär hinder

Dialogen mellan staten (länsstyrelsen) och kommunerna, liksom emellan offentliga, ideella och privata aktörer behöver utvecklas.

Myndigheterna kan genom sitt arbetssätt vara avskräckande för entreprenörer. Uppdelningen emellan statliga och kommunala myndigheter, emellan länsstyrelse och region, emellan länsstyrelser och sektorsmyndigheter osv. är oklar och förvirrande för medborgarna.

Myndigheternas ansvar för natur- och kulturturismen är otydligt organiserat. Bildandet av naturreservat och vården av dessa ligger på Länsstyrelsen, men vem arbetar med naturturism? Frågor kring kulturturismen är uppdelade mellan Länsstyrelsen (kultur- och naturmiljö) och Västra Götalandsregionen (kultur, miljö, regional utveckling och turism) och kommunerna. Övergripande arbete och samarbete kan vara svårt att finansiera och prioriteras inte tillräckligt. Svag styrning kan leda till överexploatering av naturen på vissa ställen och därmed en negativ inställning till naturturism (t.ex. båttrafik med buller och andra störningar i skärgården).

6.1.12 Lagstiftningen och finansieringen för kulturmiljön är inte tillfyllest

Det finns inte någon sammanhängande kulturmiljölagstiftning. Kulturmiljölagen (KML) slår fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för detta delas av alla, innebär att

kontrollen av regelefterlevnaden är en verklig utmaning för Länsstyrelsen. Vi behöver helt enkelt tillräckliga resurser för att utveckla en kulturmiljötillsyn som motsvarar statsmaktens intentioner i detta avseende. KML behöver på ett bättre sätt integreras i miljömålsarbetet.

Flera utredningar har konstaterat att det inte existerar någon egentlig möjlighet att skydda kulturmiljöer enbart genom KML. Där är man i första hand hänvisad till Miljöbalken och PBL. Detta pekar på behovet av en stärkt samverkan mellan Länsstyrelsen (inte minst landsbygdsprogrammet), Västra Götalandsregionen (de regionala utvecklingsmedlen) och kommunerna.

Det har framförts kritik emot att länsstyrelserna i praktiken avstår från en byggnadsminnesförklaring om det ställs krav på ersättning istället för att använda kulturmiljöanslaget. Detta är en intressant parallell till naturvårdens ersättningsmedel för bildandet av naturreservat. När det gäller byggnadsminnena är problemet inte ovilja, utan ett otillräckligt och otydligt regelverk. Det har helt enkelt inte varit möjligt att fritt använda medlen för s.k. *intrångsersättning* med stöd av regelverket. Till detta kan läggas att Kulturmiljölagen är en uttalad samförstånds lagstiftning. Vidare kan framhållas att den extraordinära grunden med ”synnerligen märkligt” som kriterium, tydligt motverkar en mer medborgarlegitim tillämpning av lagstiftningen.

6.1.13 Klimatet är både ett hot och en möjlighet

Säsongen blir kort till följd av klimatet. Vi ligger så pass långt norrut att vi har en kort sommarsäsong, men inte tillräckligt nordligt för att få en särskilt användbar vintersäsong. Samtidigt är natur- och kulturturismen mindre säsongsbunden än annan turism. Mycket av kulturutbudet finns under tak och tillgängligt utanför sommarsäsongen.

Klimatförändringarna pekar mot varmare sommarväder, vilket betyder att många kommer att uppleva klimatet för varmt i södra Europa. Samtidigt kan norra Europa få ett mer behagligt klimat under längre tid på sommaren. Därmed kan intresset för att resa från norr till söder minska och faktiskt förutsättningarna för att människor vill åka mot norr från södern öka. En utvecklad natur- och kulturturism som fångar intresset hos södra Europas befolkning kan stärka förutsättningarna för resandet.

Likaså har vi varit relativt förskonade från katastrofer och andra stora hot. Återkommande svåra stormar förefaller dock bli ett allt större problem. Klimatet kan därför bli ett hot i framtiden, inte minst om nederbörden också ökar dramatiskt under en stor del av året i Västsverige.

Resonemang kring förmodade klimatförändringar i detta sammanhang riskerar dock att bli för enkla och ensidiga. Det finns all anledning att fördjupa analysen; goda grunder finns redan, exempelvis Klimat- och sårbarhetsutredningens betänkande nyligen.

Självfallet kan vi inte bejaka klimatförändringarna av turistiska skäl. Det handlar snarare om att solidariskt motverka förändringarna genom alla till buds stående medel, även hållbarare turism, samtidigt som vi tar vara på att många faktiskt vill se och uppleva något annat än enbart sol och bad eller shopping.

6.2 Framgångsfaktorer

6.2.1 *Länet har betydande natur- och kulturtillgångar, varav många är slumrande*

Vildmark, naturreservat och skärgård, stillhet, orördhet, tystnad och utrymme, historia och kulturarv är något av det som länet kan erbjuda. Allemansrätten är en tillgång, rätt utnyttjad, som ger tillträde till allt detta, på ett sätt som väl saknar motstycke i Europa. Utvecklingspotentialen för natur- och kulturturism är hög i länet. Många högkvalitativa områden finns att marknadsföra, såsom Koster, Kinnekulle, Hornborgasjön, Varnhem och medeltidsarvet samt världsarvet Vitlycke. Skärgården är unik även i ett internationellt sammanhang. Vänerskärgården är än så länge i princip outnyttjad. Inlandets många sjöområden är intressanta, inte minst för utländska besökare. Det finns en intressant matkultur under framväxt, med kockar och råvaror i världsklass. Många mindre objekt finns i vissa bygder inom korta avstånd, vilket ger stora möjligheter att utveckla spännande resepaket. Kunskap om erfarenheter behöver tillföras lokala turistbyråer och entreprenörer.

6.2.2 *Starkt engagemang inom frivilligrörelsen*

En tillgång i länet är alla de frivilliga och föreningsrörelsen som vidmakthåller och utvecklar natur- och kulturmiljöerna. Här finns en stor potential som har stark lokal förankring och utvecklade sociala nätverk att bygga vidare på. Hembygdsföreningarna är en betydelsefull resurs för besöksnäringen som måste utvecklas. Att finna formerna för hur kommersiella och allmänna intressen bättre kan samverka med frivilliga krafter är en viktig framgångsfaktor.

6.2.3 *Stora evenemang ger dragkraft, liksom Göteborg i sig*

Konserter, scenkonst, konferenser, mässor, idrottshändelser och festivaler bidrar till att dra besökare till Göteborg och Västra Götaland. Liseberg är en unik turistmagnet. Göteborg förenar storstadens utbud med småstadens intimitet.

6.2.4 *Prisnivån är rimlig*

Hittills är det främst norrmän som har upptäckt den ekonomiska fördelen med att turista i Västra Götaland, självfallet för att kostnadsnivåerna är så påtagligt olika och att länet ligger bra till från Osloområdet. Även för andra nordeuropéer är dock Sverige inte längre ett högkostnadsland; det återstår dock att kommunicera detta effektivt.

6.2.5 *Närhet till stora marknader*

Länet ligger nära stora marknader, främst Osloregionen, men även Danmark (direkta färje- och tågförbindelser). ”7-miljonersbyen” är ett begrepp för befolkningskoncentrationen från Öresund till Oslo. Även Nordtyskland (med direkt färjeförbindelse) och Nederländerna ligger tillräckligt nära för att länet ska kunna vara attraktiv för bilturister. I framtiden kan förbättrade tågförbindelser bli en styrka (landförbindelse över Fehmarn bält).

6.2.6 *Hamnstäderna längs kusten*

Färjeförbindelserna med Norge, Danmark och Tyskland, från såväl Göteborg som hamnar i Bohuslän, är en tillgång. Även kryssningsturismen kan bidra till turismen, något som många framhåller internationellt. Vi kan dock bli mycket bättre på att tillvarata sjöfartens möjligheter. På de stora sjöarna finns nästan ingen passagerartrafik kvar alls, något som borde kunna utvecklas och bli en tillgång.

6.2.7 *Goda flygförbindelser till länet*

Göteborgs flygplatser har ett omfattande nät med utrikes flyglinjer; direktflyg finns till 45 städer i Europa, av vilka 28 förbindelser är lågkostnadsflyg (siffror som ändras ständigt). Inom ramen för samarbetet ”Göteborg plus” verkar Västsvenska turistrådet och Göteborg & Co för att länet ska ha goda internationella flygförbindelser. Det gäller särskilt lågkostnadsflyget som i högre grad bidrar till en positiv tillväxt, än det traditionella flyget. Betydelsen av Trollhättans flygplats för kringliggande länsdelar bör också framhållas.

Samtidigt måste man hålla en beredskap för att lågprisflyget kan visa sig vara något av en dagslända, inte minst om klimathotet tvingar fram kraftfulla åtgärder emot utsläpp från resande.

6.2.8 *Natur- och kulturturism ger ett väsentligt bidrag till folkhälsa, livskvalitet och ekonomisk utveckling*

Det är en utmaning att visa på verkliga och potentiella vinster både samhälls- och företagsekonomiskt av natur- och kulturvården. Turismen kan bidra till finansiering av kulturen och naturvården; den bidrar allmänt genom ökande skatteintäkter. Indirekt bidrar natur- och kulturupplevelser till ökat välbefinnande och bättre folkhälsa. Utveckling av naturturismen gynnar också det rörliga friluftslivet och folkhälsan. Samhällsvärdet av kunskap, identitet, självkänsla och stolthet är stort. Allt detta kan exempelvis leda till avlastning av vården. Det är inte en fråga om konkurrens, trots att offentliga utgifter inom exempelvis kultur och vård ibland ställs emot varandra.

Det finns ingen anledning att betvivla kulturmiljöns och kulturarvets potential i ett utvecklingspolitiskt perspektiv. Särskilt inte efter den upplevelse i samtiden då ostindiefararen Götheborgs återkomst till hemmahamnen för första gången gav anledningen till ett kinesiskt statsbesök och ett sällan skådat genomslag i media jorden runt.

6.2.9 Samhällsorganisationen är redan reformerad i Västra Götalands län

Den regionala utvecklingspolitiken har samlats inom Västra Götalandsregionen. Det pågår ett gemensamt visionsarbete, med samma utgångspunkter; tillväxtprogrammet tas fram i en gemensam process där regionens företrädare, kommunalförbunden och kommunerna ingår. Länsstyrelsen kan ges en mer aktiv roll här, men samarbetet emellan Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen är ändå gott. Kopplingen emellan kultur och regional utveckling inom regionen är en styrka.

Västarvet, regionens natur- och kulturarvsförvaltning, är landets största och mest samordnade aktör inom sektorn. Den utgör en väsentlig resurs med stark lokal förankring.

6.2.10 Den gemensamma IT-plattformen har kommit långt.

Västsvenska turistrådet har skapat och utvecklar ständigt en infrastruktur för turismen. Det finns förutsättningar för att utnyttja modern teknik, det är på nätet som marknaden finns. Tillgängligheten kan ytterligare förbättras med elektroniska medel. Den virtuella turistbyrån för Västra Götaland är redan verklighet, med möjligheter till kompetens- och affärsutveckling.

I en långsiktig strategi måste formerna för marknadskommunikation genom tydliga och kommunicerbara varumärken ingå. Den plattform som turistrådet byggt och ständigt utvecklar för virtuell information och kommunikation utgör nu en av näringen alltmer nyttjad tillgång. Det är idag ett redskap som fungerar som gemensam ”butik”. Det behövs dock ytterligare utbildningsinsatser riktade till företagare och organisationer.

Turistrådet har från det regionala strukturfondsprogrammet ansökt om medel till metodutveckling av www.vastsverige.com, med syftet att skapa ett forum för näringen som ska bidra till stärkt produktutveckling och ökad konkurrenskraft. Här finns en naturlig koppling till programmets föreslagna inriktning.

6.2.11 LEADER, tillväxtprogrammen, liksom EU:s strukturfonder, har givit en god erfarenhetsbank.

Vi har haft tre Leaderområden i länet som framgångsrikt utvecklat nätverk och engagerat många människor och föreningar på lokal nivå. Dessa besitter ett bra kunskaps- och erfarenhetskaptal som går att bygga vidare på när det gäller natur- och kulturarvet i relation till besöksnäringen. Likaså finns rika erfarenheter från tillväxtprogrammen i länets olika delar och från projekten inom EU:s strukturfonder, som kan tas till vara.

6.2.12 Kommunalförbunden är aktiva inom turismen.

Aktiva kommunalförbund som satsat på upplevelsenäring och turism – och som driver detta i kommande omgång av tillväxtprogrammen – är en stor tillgång, inte minst lokaldemokratiskt.

Bihang

Arbetsmarknad och utmaningar

Bidrag från Västra Götalandsregionens näringslivsenhet.

Västra Götalandsregionen har nyligen presenterat en studie av kulturnäringarna i Västra Götaland år 2005. I rapporten påvisas sektorns stora betydelse och potential för arbetsmarknad, ekonomi och tillväxt. En bred definition av näringen indelar denna i huvudsak i fyra inriktningar:

- kreativa näringar,
- upplevelsenäring,
- ”copyright industries” och
- upplevelseföretag (experience enterprises).

Ur dessa fyra inriktningar har valts ut de delnärings (SNI-kodade) som kan anses tillhöra kulturområdet med samlingsbeteckning kulturnärings. Inom denna utgör arbetsmarknaden för kulturturism en stor och avgörande del.

År 2005 sysselsattes 53 000 människor inom kulturnäringarna i Västra Götaland, vilket utgör sju procent av dagbefolkningen, vilket i sin tur är i nivå med riket. Sysselsättningen är jämnt fördelad mellan män och kvinnor. En intressant iakttagelse är att andelen utrikes födda är jämförelsevis hög inom den upplevelseinriktade delen av näringen. Inkomstnivån är generellt något lägre än för genomsnittet i Västra Götaland. Den kommunvisa fördelningen av sysselsättningen utvisar inget specifikt mönster bortsett från att några kommuner har särskilt hög andel inom kulturnäringarna. Högst andel har Tanum och Strömstad med 15 respektive 13 procent av dagbefolkningen. Hög andel har även Göteborg, Karlsborg, Sotenäs och Ulricehamn.

Totalt sett har kulturnäringarna utvecklats något sämre än regionens sysselsättning, men den upplevelseinriktade delen har utvecklats betydligt bättre. Intressant är att antalet företagare har utvecklats snabbare än inom Västra Götaland i stort och då starkast inom upplevelsedelen.

Globala trender inom kulturnäringarna utifrån ett regionalt tillväxtperspektiv är:

- Tjänsteekonomin växer kraftigare än tillverkningskonomin.
- Kulturnäringarna utgör ett av kärnområdena inom den framväxande tjänsteekonomin och kan i framtiden bli en av drivkrafterna i ekonomin, när tillverkning och varuproduktion minskar relativt i betydelse.
- För långsiktig ekonomisk tillväxt är kultur och kreativitet viktiga inslag.
- Kulturnäringarna blir större och bredare och skär därmed in i en rad sektorer, vilket bidrar på bredden till nya arbetsätt och innovationer.

En analys av styrkor, svagheter, hot och möjligheter av kulturnäringsarna påvisar att:

- Kulturnäringsarna är viktiga för den regionala ekonomin; de präglas av entreprenörskap och företagande, uppvisar en jämn könsfördelning och har hög andel utrikes födda. De kännetecknas av öppenhet, tillvaratar regionens resurser och humankapital och utgör en bra grogrund för framtida tillväxt och innovationsförmåga.
- Sysselsättningstillväxten är något lägre än i regionen som helhet och gäller särskilt den privata delen, inkomstnivåerna är lägre än regionens snitt och är i stor utsträckning koncentrerad till Göteborg.
- Kulturnäringsarnas bredd skapar svårigheter att fånga upp behoven hos entreprenörer. De låga inkomstnivåerna riskerar hämma tillväxten och skapar svårigheter att uppnå långsiktig stabilitet.
- Området utgör av samstämmiga bedömare ett framtida starkt tillväxtområde med en växande såväl inhemsk som global marknad.

Utbildning och arbetsmarknad för natur- och kulturguider

Detta avsnitt är ett bidrag från Sveguide, den nationella organisationen för guider, i samarbete med guideföreträdarna i Västra Götalands län och innehåller en nulägesbeskrivning och tankar inför framtiden.

Nuläget

Organisation

Inom Västra Götalands län finns fyra olika guideföreningar:

- Göteborgs guideklubb
- Föreningen Bohusläns guider
- Föreningen Västgötaguide
- Dalslands guideförening

Göteborgs guideklubb är äldst, med en bakgrund i Spårvägsguiderna, medan Dalslands guideförening är yngst. De fyra guideföreningarna har idag två olika huvudmän; Göteborgs guideklubbs huvudman är Göteborg & Co, medan övriga är Västsvenska turistrådet.

1983 lades grunden till Sveguide, Sveriges guideförbund. Tanken var att skapa ett forum för alla Sveriges guider, ett forum för gemensamma frågor. Den absolut viktigaste frågan under dessa år har varit utbildning och auktorisation. Detta arbete är nu slutfört.

Efter utbildning genomgår den blivande guiden en ”uppgidning” (mestadels i buss) och blir sedan auktoriserad för de kommande fem åren. Därefter krävs omauktorisering med fem års intervall. Som ett synligt bevis kan guiden ansöka om ett guidekort – en ID bricka i kreditkortsformat där uppgifter finns om guidens basområde, språkkunskap, namn samt för vilken period guiden är godkänd. Uppgifter om specialkompetens kan bifogas.

För några år sedan gjordes ett försök att skapa bättre möjligheter att arbeta över hela Västra Götaland. Med benäget bistånd från Västsvenska turistrådet genomfördes en utbildning med Bohusläns guider och Västgötaguide – Västguide. Ett litet antal Göteborgsguider hade möjlighet att delta. Tidigare har det gjorts ett försök med en geo-guideutbildning – en utbildning kring Västergötlands platåberg.

Utbildningsplanens uppbyggnad

Guideutbildning har hittills varit av lokal karaktär, Guiden skall ha stor kunskap om "sitt" område och kunna anpassa sin presentation efter alla typer av gäster. Under förarbetet med utbildningsplanen studerades ingående den dåvarande regeringens förslag till regionbildning i Sverige (SOU 1992). Västra Götalands län är ju resultatet av detta förslag. Tanken fanns redan från början att bredda guidens basområde på ett sådant sätt att guiden skulle kunna följa en grupp inom ett större geografiskt område. Ingen arrangör – svensk eller utländsk – är beredd att byta guide då man t.ex. passerar från Bohuslän in i Dalsland. Denna breddning har ännu inte kommit till stånd inom Västra Götalands län. Kronobergs län har exempelvis en sammanslagen utbildning regionalt och lokalt. Mycket litet samarbete finns idag mellan våra olika föreningar.

Vem köper guidetjänster?

Våra stora exportföretag med ett stort antal inbjudna gäster är en viktig beställare, men även andra företag som utöver sin produktion vill visa sina besökare en bit av Sverige.

- Resebyråer och turistbyråer
- Bussbolag och arrangemangskonsulter
- Skolor, skolresor
- Pensionärer är redan idag en stor resandegrupp
- Kongressarrangörer
- Ideella organisationer, i samband med möten av olika slag
- Kryssningsindustrin
- Föreningslivet

Arbetsmarknad för guider

Arbetsmarknaden i Göteborg har varit förhållandevis stillsam under de sista åren men nu ser vi en uppgång igen. I dag håller inriktningen på guidningen att förändras; Marknaden frågar mer och mer efter upplevelser i olika former knutna till sina arrangemang. Västgötaguide har, mot bakgrund av intresset för tempelriddaren Arn Magnusson, skapat ett intressant koncept med Arnguider. Det har sedan utvecklats till medeltidsguider och tar nu nästa steg i form av ett utökat samarbete med Östergötland. För Bohuslän kan nämnas temat "I Evert Taubes fotspår". Detta temaskapande kommer att efterfrågas i mycket stor utsträckning i framtiden. Från åker till middagsbord kan vara en liknande idé.

Det finns i dag flera guider, som inte bara ”arbetar i bussen” utan som också bygger upp hela upplevelsepaket, som man sedan erbjuder t.ex. ett bussföretag. Dessa turistproducenter har i dag svårt att finna lämpliga marknadsföringskanaler för sina produkter.

Tankar inför framtiden

Huvudmannaskap

För att säkerställa en god kvalitet på guider inom Västra Götalands län, för såväl svenska som utländska besökare, är det av största vikt att det finns en gemensam huvudman. Huvudmannens ansvar skall vara att säkerställa:

- utbildningens kvalitet,
- kunskapskontroll och kvalitetssäkring,
- meddela auktorisation.

Alla guider i regionen skall ha samma utbildning. Möjligheter bör finnas att därefter specialisera sig inom ett givet område, om intresse finns. I dag efterfrågas inte i första hand den traditionella rundturen av allmän karaktär; gästen, besökaren vill ha en upplevelse kopplad till resan. Dessa upplevelser kommer naturligtvis att variera över tid. Det blir då mycket viktigt att teman förankras på ett tidigt stadium, för att det sedan skall finnas tid för planering och inläsning. Likaså krävs naturligtvis också marknadsföring.

Tillgänglighet

För att säkerställa att det blir lätt för köpare av guidetjänster att hitta sin guide vore det önskvärt att guider marknadsfördes på en gemensam plats, gärna tillsammans med övrig turisminformation. Idag har varje guideförening sin egen hemsida med något olika sökvägar. Det skulle tvivelsutan underlätta för köparen om samma information funnes hos alla: Göteborg & Co, Västsvenska turistrådet, Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen.

Språkkunskaper

För att möta det internationella resandet, måste språkkunskaperna bli bättre. Göteborgs guideklubb redovisar engelska, tyska, franska, spanska, katalanska, italienska, portugisiska, ryska, norska, finska, danska, japanska, mandarin, samt holländska. Övriga föreningar har inte så många möjligheter. Dessutom saknas idag teckenspråk (vilket tidigare funnits i Göteborg). Enligt samtal med Göteborg & Co, finns idag dessutom ett tydligt behov av udda språk, för att möta framtida turistströmmar.

Längre säsong, nya säsonger

Tillsammans med turismens övriga intressenter måste vi skapa en förlängning av säsongen och nya säsonger. Våra stora exportföretag har sina perioder av inkommande gäster. Göteborg marknadsför sig som en konferens- och evenemangsstad. Upplevelsen är en viktig del av detta. I framtiden kan inte säsongen (utanför Göteborg) begränsas till den svenska semestersäsongen. Stena Line tar in grupper hela året. Den kontinentala semestern infaller i augusti – september, när hela Sverige har återgått till

arbete. Åretruntaktiviteter efterlyses, likaså aktiviteter som inte är bundna till transportmedlet buss.

Skapa nya besöksmål och teman

Även på denna punkt måste alla intressenter samverka för att skapa attraktiva teman och besöksmål. Att öppna miljöer som idag är stängda för allmänheten, t.ex. genom samarbete med Statens fastighetsverk. Även samverkan med privata fastighetsägare bör övervägas.

Resandet

I dag arbetar våra guider mestadels i buss, men "Walknet" har specialiserat sig på stadspromenader. Guidade cykelturer börjar dyka upp och vandringen upplever en renässans. Våra kuster och båtar kan skapa upplevelser, både Bohuskust och Vänerlandskapet. Den perfekta upplevelsen har ingen anknytning till ett visst antal transportkilometer.

Kvalitet

Att arbeta som guide innebär att man skall kunna möta ett stort antal människor, med vars och ens olika förutsättningar att ta emot budskapet. Sveguides målsättning är att en auktoriserad guide står för den kvalitén. Ett guideuppdrag skall utföras av en guide.